

7^e jaargang, maart 2001

Nº1

F RYSLÂN

kwartaalblad van het Fries Genootschap

NIEUWSBLAD VOOR GESCHIEDENIS EN CULTUUR

FRYSLÂN

*Nieuwsblad voor
geschiedenis en
cultuur*

7e jaargang nr. 1, maart 2001

Fryslân is een uitgave van het Fries Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Het verschijnt vier keer per jaar en wordt toegezonden aan de leden van het Fries Genootschap

Eindredactie:

Meindert Schroor

Redactie:

Johan Frieswijk

Evert Kramer

Hans Mol

Harm Nijboer

Vaste medewerkers:

Wiebe Bergsma, Onno Hellinga,

Goffe Jensma, Yme Kuiper, René Kunst,

Gilles de Langen, Rita Mulder-Radetzky,

Jacob van Sluis, Hotso Spanninga,

Johanneke Sytsema,

Tineke Steenmeijer-Wielenga,

Oebele Vries, Siem van der Woude

Redactiesecretariaat:

Kopij zenden aan:

Fryslân, Postbus 6091,

8902 HB Leeuwarden/Ljouwert.

Telefoon/fax: 058-2665309

E-mail: varenius@planet.nl

Ledenadministratie:

Fries Genootschap

Turfmarkt 11, 8911 KS Leeuwarden

Telefoon 058-2123001

(Alleen telefonisch bereikbaar op

woensdagmorgen tussen 09.00 en

12.00, Hilda Dekkinga)

Ontwerp omslag: Mlinar Design

Lay-out: Klazien Schroor-Dijkstra

Druk: Grafisch Bedrijf Hellinga,

Leeuwarden

Het *Fries Genootschap van Geschied-,*

Oudheid- en Taalkunde, opgericht

26 september 1827, met als

Beschermvrouwe H.M. de Koningin,

heeft als doel het onderzoek naar en het

vergroten van de kennis omtrent al het-

geen de geschiedenis, oudheid- en taal-

kunde van Friesland betreft.

U kunt zich verzekeren van regelmatige

toezending van *Fryslân* door lid te wor-

den van het Fries Genootschap. Gebruik

daartoe de bijgevoegde antwoordkaart.

Losse nummers: f 7,50

ISSN: 1383-6560

Van de redactie

Aan het begin van de nieuwe, zevende jaargang nemen wij afscheid van Yme Kuiper. Ruim vier jaar maakte hij deel uit van onze redactie en aan hem dankt ons blad talloze bijdragen. Yme blijft evenwel als vaste medewerker verbonden aan *Fryslân*. Intussen hebben wij Hans Mol bereid gevonden zijn plaats in te nemen. Hans is een oude bekende van het blad en destijds een van de initiatiefnemers tot de oprichting van *Fryslân*.

We openen dit nummer met de in februari overleden Friese volkschrijver Rink van der Velde. Tineke Steenmeijer-Wielenga 'hâldt yn in moaie bydrage syn neitins yn eare.' Voorts uitgebreide aandacht voor de zestiende-eeuwse Friese hoofdeling Jancko Douwama. Afgelopen herfst is, bijna anderhalve eeuw na publicatie, diens 'testament' of 'Instructie' weer boven water gekomen. Een Belgische kunsthistoricus heeft het aangeboden aan de Provinsjale Biblioteek fan *Fryslân* en met Martha Kist nemen we alvast een kijkje in het bijna vijf eeuwen oude document. Harmen Wind schetst een portret van de opsteller ervan. Volgens hem maakt de Instructie aannemelijk dat de in 1849 door het Friesch Genootschap uitgegeven Geschriften van Jancko Douwama geen vervalsing is, zoals wel eens is verondersteld. De Amsterdamse socioloog Dronkers zet in een bijdrage de hedendaagse Friese adel af tegen de andere adel en geeft aan waarom en waarin deze groep nog steeds afwijkt van zijn soortgenoten. Recenseren behoort niet tot onze gewoonte, maar voor de verschijning van een tweetal belangrijke publicaties over 'Frieslands Oudheid' en zijn monumentenbezit maken we ditmaal een uitzondering. Tenslotte wijzen wij u op de Genootschapspagina's. Daarin wordt alvast een voorproefje gegeven van de vele activiteiten en feestelijkheden die u mag verwachten van de uitgever van dit blad in het kader van zijn inmiddels 175ste verjaardag in 2002.

(By de foarside:)

Rink van der Velde op 'e fyts ûnderweis yn

'e simmer fan 1998 (foto: Siep van Lingen,

Leeuwarder Courant)

In dit nummer:

Van de redactie	2
By de dea fan Rink van der Velde	3
Zestiende eeuws handschrift van Jancko Douwama in bezit van PB	9
In ûntbrekkend puzzelstikje; De oare Jancko Douwama	11
De hedendaagse Friese adel; Anders dan de andere adel	15
Frieslands oudheid	18
1827-2002; 175 jaar Fries Genootschap	21
Rekening 2000 en begroting 2001	22
Algemene Ledenvergadering	23
Studiedag Aed Levwerd over mondelinge geschiedenis	23
De Friese monumentenbijbel	24
Studiedag 'Film, Geschiedenis en het beeld van de regio'	26
Ingezonden: Het Oldehoofster kerkhof in 1933	26
Ynboekt	27
Banden van vriendschap	28
Agenda	29
Vrouwen en wetenschap	31

Ealsum 18 juny 1932 - Drachten 17 febrewaris 2001

By de dea fan Rink van der Velde

Tineke Steenmeijer-Wielenga

Rink van der Velde dy't op 17 febrewaris 2001 yn syn wenplak Drachten rêst is yn 'e âldens fan 68 jier, hat lêzend Fryslân in grut en ryk oeuvre neilitten. Ofsjoen fan syn bondels mei kroechferhalen en kursyfkes (fan himsels almeast 'stikjes' neamd), ôfsjoen fan it gefoelige tekenteltsje Foekje (stripperhaal fan in aventoerlik hûnelibben) en de 'Bokwert'-boekjes skreau er ien Nederlânske en trijeëntweintich Fryske romans en in bondel mei autobio-grafyske ferhalen. In fiks part dêrfan mei ta de literatuer rekkene wurde.

Dat begjin is karakteristyk foar de wurkwize fan Van der Velde. Hy neamt plak en tiid, mar op in sadanige wize, dat de lêzer fuort yn de sêne sit: 'hji' leit it oanbegjin, wy skriuwe 1400'. Dêrnei stoffearret er it lânskip mei minsken dy't ek daliks beuzichheid en in plak

As ferteller ûnder de nei-oarlochske skriuwers sette er de tradysje fuort fan Reinder Brolsma, Ulbe van Houten en Nyckle Haisma. Nij yn de Fryske literatuer wie by syn debút, dat er it ferhaal yn Frankryk situearre en dêrmei de útspraak fan Anne Wadman befêstige, dat yn de jierren '60 de **Fryske** skriuwers, Fryske **skriuwers** wurden wiene. Wadman woe dêr mei sizze, dat de skriuwend Friezen auteurs wiene as alle oare en dat hja harsels gjin beheiningen op hoegden te lizzen wat stofkar en lokalisearring oangie.

Wat krekt de literêre wearde fan in boek útmakket, is slim út te meitsjen. It moat om te begjinnen goed skreaun wêze en logysk en konsistent opboud. Foar myn gefoel moat der ek wat mear stean as der stiet, der moat de suggestje oproppen wurde, dat der in wrâld leit efter en ûnder de wurden op harsels. Van der Velde krige hyltyd better foar it ferstân, hoe't er in ferhaal stalle moast en hoewol't er net mei opsetsin eksperimentearre mei de foarm, waard er in master yn it fertellen yn ferskillende lagen en it tapassen fan flash backs. Troch de floeiende oergongen liket syn fertellen út it iene perspektyf wei spontaan oer te gean yn in oar, mar dêr sprekt behalve in grutte linigens dochs ek in beskaat raffinemint út. Hy koe omraak minsken tipearje en tige sfearfol situaasjes skilderje. Syn dialogen binne sterk yn har natuerlikens. Eang fan grutte gefoelens hat er - sintimintelens mijend - dochs út en troch suver lyrysk en poëtysk skreaun. In gedicht hat er him lykwols mar hiel kom-selden oan weage.

Wurkwize

Sa'n dichterlike útsûndering wie syn bydrage oan de rige 'Friesland in prent, proza en poëzie' dy't de Stichting Beeldende Kunst-Friesland yn de jierren '90

fan de foarige ieu útjûn hat en dêr't Van der Velde de tekst foar de gemeente Smellingerlân fan foar syn rekken naam mei it proazagedicht 'Smelle Ie'.

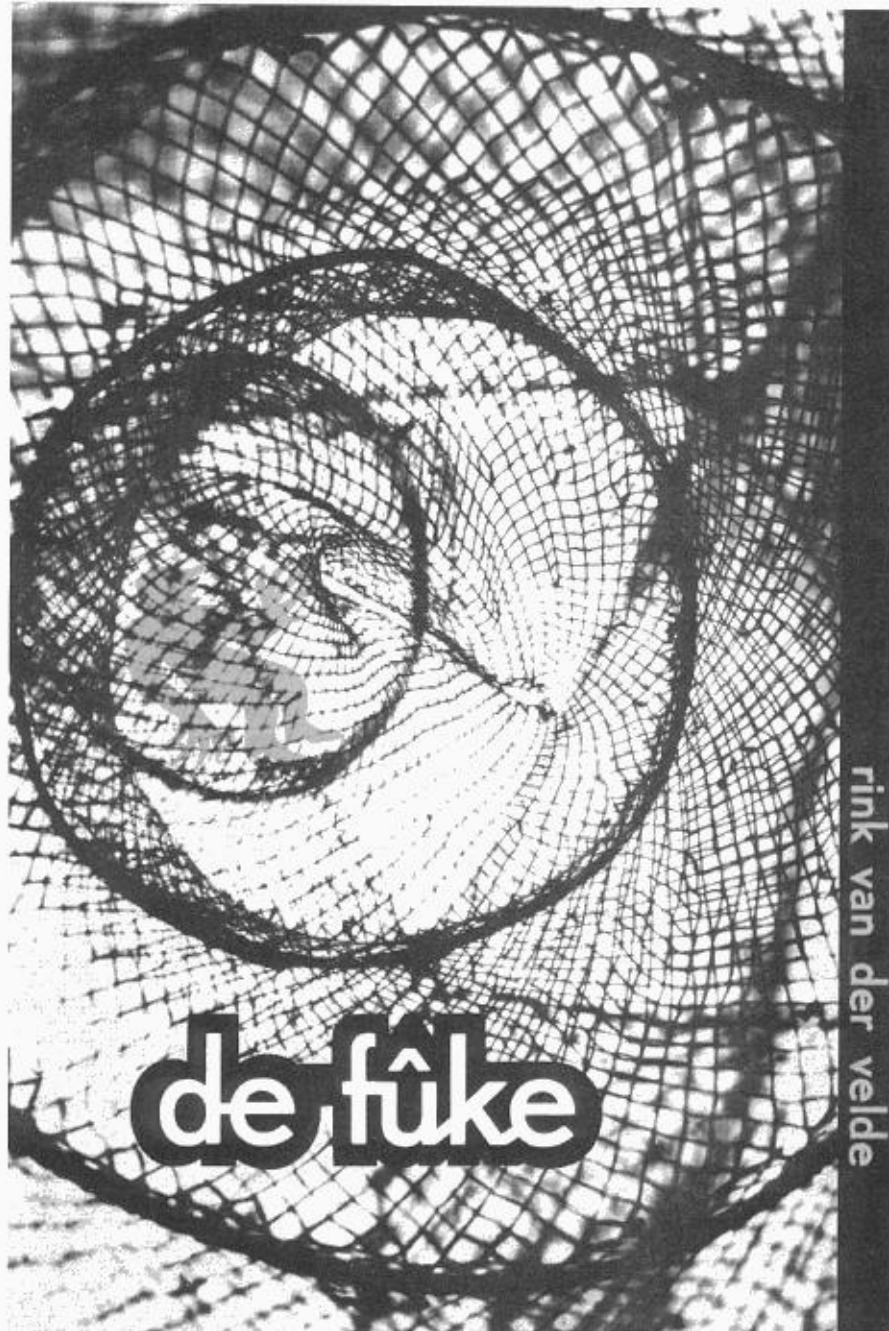
Smelle Ie

*Hji' leit it oanbegjin, wy skriuwe 1400
de muontsen stekke turf yn it Okselân en
weidzje de kij op de Koppen.
Fan de Middelgeast ôf komt de Foallestrûper
dat is syn bestean, mar hy sprekt ek rjocht
yn it weardshûs by de haven.
Sierd Everts hat by de Reidbosk in flut iel
fongen
de prior fan 't kleaster is der slij nei, mar
Sierd komt ûngelegen
de prior leit krekt by de faam fan de úthôf
Flearebosk
sa nau hipt it net yn it rike Roomse libben.*
....
(fragmint)

*Rink van der Velde, in humorist dy't tot op
it lêst aktyf bleau. (foto: Siep van Lingen,
Leeuwarder Courant)*

yn 'e mienskip hawwe om as tredde elemint de hegerein, yn dit gefal de prior, te yntrodusearjen en te wizen op in misstân: de prior nimt it mei it selibaat net sa nau. In fjirde aspekt, dat ek fertroud oandocht, is de myldens fan syn krytyk: it hipte net sa nau yn it rike Roomske libben.

Yn it twadde part fan 'Smelle Ie' hat Van der Velde de situaasje 'A.D. 1991' beskreaun en dêrby hallet er - alwer sa skaaimerkend - oantinkens op, oan wat der yn 'e oarloch yn dy krite bard is. Fierder besiket er nammen, lykas Hagebosk, Kleasterkamp en Muontsegroppe en ferskynsels as it nei boppen kommen fan in kroadfol skrinkels te ferklearjen

It omslach dat Meinte Walta makke foar de earste printinge fan De Fûke yn 1966. Dit ferhaal is letter ferfilm. (foto: Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum)

út de skiednis. Yn de dûbelde ympresje fan Smelle Ie yn de midsieuwen en hjoeddedei is yn koart bestek omtrint de hiele skriuwersfiguer werom te finen.

Libben

Rink van der Velde waard berne yn Ealsum op 18 juny 1932 as jongste bern en iennichst jonkje yn de grifformearde húshâlding fan Hindrik van der Velde en Hindrikje Pilat, dy't elkoar, neffens de soan, 'Kinge' neamden. Heit wie by de plysje, lykas syn heit, pake Rink, dat west hie yn Haulerwyk (syn bertedoarp), Duerswâld, Beets en Westergeast. Dat Rink op 'e klaai te wrâld kaam, wie min ofte mear tafallich. De famylje fan memmekant wie ôfkomstich út de Wâlden. Yn de bondel *Sa wie 't sawat* (1997) dêr't de skriuwer ferhalen yn gearbrocht hat,

dêr't er wat yn fertelt oer syn eigen eftergrûn, libben en karriêre en útleit yn hokker omstannichheden guon fan syn boeken ûntstean binne, hat er in moaie skets oer syn pake Rink opnommen.

Doe't de âldman te hearren krige, dat der nei fjouwer famkes in jonge te wrâld kommen wie en dat dy nei him neamd wurde soe, moat er sein hawwe: 'Doch dat no net, want de Rinken hat noch noait ien fan doge wold.' Hysels hie de namme krige fan syn pake fan memmekant, in Rink Hof. Hoewol't de jonge Rink van der Velde noch gjin seis jier âld wie, doe't pake weirekke, tocht er dat er syn leafde foar boeken fan him hie. It heugde him noch, dat er berneboeken fan W.G. van de Hulst en de Hepkema-útjefte fan *Bruintje Beer* dêr't syn susters him út foarliezen, fan pake

krige hie. Nei dy syn ferstjerren urf heit seis plankfollen boeken û.o. 'it komplette wurk fan L. Penning oer de Boere-oarloch' en 'de folsleine wrâldskiednis fan Streckfuss yn withoefolle stimpele swarte bannen'. 'Pake sammele boeken en der wienen djoere by. Heilige herinneringen fan R.E. van Arkel, grut formaat en mei moaie ynplakte kleureprinten fan Palestina. Van Ur naar Egypte fan F.B. Meijer, ek sa'n prachtboek.' Leger ûnderwiis folge de skriuwer earst yn Dokkum op de kristlik-nasjonale skoalle 'Op de Fetze'. Neidat syn heit (nei in konflikt mei de korpslieding yn it begjin fan de oarloch) ûntslach nommen hie by de plysje en op 'e Sweach in funksje krige by de ekonomyske kontrôletsjinst, rekke er dêr nei skoalle. Yn 'e lêste oarlochsjierren, doe't de jonges hiele dagen omswalken yn 'e Sweachster bosken, is er foargood Wâldsjer wurden. Yn syn romans en ferhalen hold er fêst oan 'saterdei', 'heul' en oare eastlike farianten fan it standertfrysk. Oer dat 'frije' libben yn oarlochstiid skreau er yn *Schrijven in Friesland*, syn bydrage oan *Het Land der Letteren* (1982): 'De wereld staat in brand, er sterven miljoenen mensen en wij leven zo goed als onbezorgd. Af en toe is er wel de dreiging van razzia's, van geruchten over executies en thuis is de stemming vaak gedrukt, maar wat merkt een tienjarige daarvan, die alleen maar thuis komt om te slapen en te eten. We hoeven de laatste jaren van de oorlog niet eens meer naar school, omdat de Feldgendarmarie het gebouw als kazerne gebruikt. We hopen dat die nieuwe bestemming eeuwigdurend zal zijn. In april 1945 is het evenwel ineens afgelopen. Het vogelvrije en ongebonden bestaan moet worden opgegeven. Er moet geblokt worden om de schoolse achterstand in te halen.'

Sjoernalist

Nei de legere skoalle reizge er nei de CVO-skoalle en de kristlike mulo yn Drachten. Ut syn rapportsfers docht bliken, dat er goed meikomme koe yn fakken as taal, (bibelske) skiednis en ierdrykskunde, mar gjin oanlis hie foar wiskunde. In oplieding oan de see-feartskoalle siet der sadwaande net yn, mar de fierte en it aventoer lokken al. Nei in pear baantsjes (û.o. as meunsternimmer) om de tiid tusken it ein-eksamen en de militêre tsjinst op te foljen, rekke er nei Frankryk ta om by in Belgyske boer yn de omkriten fan Paris oan it wurk te gean. It libben op

dy pleats mei arbeiders fan ûnderskate nasjonaliteiten (plus in tal clochards en oare omstippers) makke in oerweldigjende yndruk op de jonge fan noch gjin tweintich, dy't noch noait fan hûs west hie. Hy hat der de stof yn fûn foar syn earste Fryske roman *Joun, healwei tolven* (1962). Earder al hie er der reportaazjes oer makke foar de *Drachtster Courant*. Sjoernalist wurde, dat wie dochs wol wat er woe, neidat er ek syn tsjinstplicht opknapt hie by de marine. Foar in krante wurkje en boeken skriuwe. Mei syn opstellen hie er yndruk meitsje kinne op skoalle en thús yn it laad leine skriften fol Hollânske ferhalen oer yndianen en ridders. Neidat er in skoftsje by de *Dokumer Courant* oan it wurk west hie, helle Freark Dam him nei de *Drachtster Courant*, dêr't er in moaie tiid belibbe en in soad learde. Op oanstean fan Dam, dy't behalve syn haadredakteur, by Laverman ek syn útjouwer waard, is er begûn 'syn frij wurk' yn de memmetaal te skriuwen en dat foldie sa goed, dat er it letter nea wer oars besocht hat. Om him maatskiplik te ferbetterjen makke er yn 1960 de oerstap nei de Fryske edysje fan *Het Vrije Volk*, dêr't er ûnder lieding fan Sjoerd Leiker kaam te wurkjen. Doe't him dúdlik waard, dat de redaksjekultuer yn Ljouwert en de mentaliteit him net leine, makke er de oerstap nei de *Friese Koerier* dêr't Fedde Schurer noch oan 1963 ta haadredakteur fan wie. Fan 1969, doe't de út de ylllegaliteit fuortkommen *Koerier* fusearre mei it 'Hoofdblad van Friesland', oant er op syn sechstichste mei de

Útrikking fan de Gysbert Japicxpriis 1975 op it Provinsjehûs yn Ljouwert troch de deputearre fan kultuer drs J. Mulder. Van der Velde fielde neat foar de wenstige plechtige útrikking yn it stêdhûs fan Boalsert (foto: Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum)

'vut' koe, wurke er foar de *Leeuwarder Courant*. De krante betsjutte mear as in fêst salaris en in basis foar it bestean mei frou en dochter; by de krante hat er it skriuwen leard, fûn er sels en it wurk yn de sjoernalistyk joech him boppedat de mooglikheid om dingen mei te meitsjen en mei in hiel soad nijsgjirrige minsken yn 'e kunde te kommen. Foar syn rubryk 'Fries Mozaïek' prate er gauris mei âldere minsken dy't de krisisjierren en de oarloch meimakke

hiene en dy't leard hiene harsels te rêden. Guon fan dy manlju - turfgravers, fiskers, fjildminsk, âlde anargisten - bleauwen him by en har ferhalen brûkte er yn syn romans.

De romans

It is sa gau nei it ferstjerren fan de auteur en it útkommen fan syn lêste boek noch te betiid om in definityf oardiel te jaan oer de wearde fan syn oeuvre en om fêst te stellen, wat syn plak is yn de Fryske literatuerskiednis. As ik besykje om foarriedich in yndieling fan syn romans te meitsjen, dan kin ik in fiiftal sjenres ûnderskiede:

- eigen aventoeren: *Joun, healwei tolven* (1962), *Forliezers* (1963), *Beafeart nei Saint-Martin* (1963) (alleast wat de entûraazje oangiet), *Geiten, Griken en gekken* (1967) en *Chamsyn* (1969)

- boeken dy't yn 'e oarloch spylje of dêr't wat dat yn 'e oarloch (ynklusyf de polisyonele aksjes) bard is, in rol yn spilet: *Beafeart nei Saint-Martin* (1963) (wat de ynhâld oangiet), *De Fûke* (1966), *Rjochtdei* (1968), *De Ofrekken* (1982) (tagelyk in plysjeferhaal), *De lange jacht* (1985) (ek in speurdersferhaal), *De histoarje fan kammeraat Hollanski* (ek in histoaryske roman) (1987), *Rjochtdei op de Skieding* (1994), (ek in plysjeferhaal), *Alde maaie* (2000) (idem) en *It guozzeroer* (2001)

- 'maatskippijkrityske' boeken: *Foroaring fan lucht* (1971) en *Pake Syltse* (1975)

Fiskje, benammen ielfiskje, wie ien fan de grutte leafhawwerijen fan Van der Velde (foto: *Leeuwarder Courant*, 1987)

- 'histoaryske' romans: *De houn sil om jim bylje* (1978) (nei oanlieding fan de moard op fjouwer plysjes yn 1929 troch Eije Wykstra), *De Heidenen* (1981) (in famyljekronyk), *Jan Hut* (1989), *De nacht fan Belse Madam* (1991) en *In fin mear as in bears* (1995) (oer Salomon Levy)
- plysjeferhalen mei Homme Veldstra as speurder tsjin wil en tank: *Gjin lintsje foar Homme Veldstra* (1993), *Rjochtdei op de Skieding* (1994), *Smoarge grûn* (1998), *Hepke* (1999), en *Alde Maaie* (2000)
Ut de ferskiningsjierren is in beskate ûntjouwing ôf te lêzen. Ynearsten moast de skriuwer sels wat belibbe hawwe om in roman skriuwe te kinnen, letter kin er mei ferhalen, dokumintaasje en fansels in grut ynlibbingsfermogen yn minsken en omstannichheden ta. De Homme Veldstra-ferhalen dêr't er - tusken heakjes - wol gâns fan syn eigen problemen yn kwyt koe, de namme is net tafallich - beskôge er sels as 'tuskenbeurtsjes'.

Aspekten

Om in folslein byld fan it skriuwerskip fan Rink van der Velde te krijen sil folle mear en yngeander stúdzje makke wurde moatte as ik yn it bestek fan dit artikel dwaan kin. Lykwols wol ik alfêst in tal aspekten neame. Salang as de skriuwer yn 'e sjoernalistyk wurksum west hat, hat er syn literêr wurk 'derby' dwaan moatten. As jong skriuwer naam er twa wike fakânsje op tsjin de tiid, dat in ferhaal yn syn holle foarm krige hie en op papier brocht wurde koe en yn dy fjirtsjin dagen moast it dan ek heve. Faaks ferklearret dat de yntinsiteit dêr't in boek as *De Fûke* yn 1966 mei skreaun liket te wêzen. Yn in fraachpetear mei Tiny Mulder foar *De Tsjerne* yn 1967 (opnommen yn *Hwer hast it wei?*) sei Van der Velde: 'Der sit altyd wol in bytsje fan mysels yn myn romanpersoanen, mar ik kin net myn eigen problematyk útfjochtsje op papier.' Hy hat der wol altyd ferlet fan hân om syn erfaringen op te skriuwen, mar wat er sels belibbe hat, mjukst er sa bot troch wat er fan oaren heard hat en derby betocht, dat er net mear útinoar hâlde kin, wat wier bard is en wat net. 'Ik haw mysels derop bitrape, dat ik forhalen fortel út Frankryk, dy't hielendal net wier binne. Sa sterk haw ik my dêr dus ynjown as ik mei it boek omrûn (...), dat ik sels op 't lêst tocht, dat it wier wie.' Dy útspraken die er, doe't er noch mar fjouwer boeken publisearre hie. No't wy syn oeuvre oersjen kinne, falt namste mear op, dat it yn syn boeken hast altyd giet

foroaring fan lucht

foroaring fan lucht

gurbe

rige

rink van der velde

It omslach dat Durk van der Ploeg ûntwurpen hat foar de lettere printingen fan *Foroaring fan lucht*. Hy brûkte as útgongspunt in pintekening dy't Jan Planting yn 1944 makke fan it hûs oan 'e Sânleane tusken Beetstersweach en Lippenhuzen, dêr't Rink van der Velde 'de singeliere húshâlding fan Durk Luchtigheid, alias Durk Snoad' wenje lit (foto: Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum)

Oankundiging fan it iepenloftspul Durk Snoad nei it boek *Foroaring fan lucht* út 1971. It stik waard yn Grou spile by it 100-jierrich bestean fan de Fryske Krite (foto: Paul Janssen, Leeuwarder Courant)

om ien figuer, op wa't it folle ljocht falt en dy't dúdlik de sympaty fan de skriuwer hat. Meastentiids is it wat in apart man, in Einzelgänger, in yndividualist dy't it mier hat oan macht en gesach en gauris binne der trekjes fan de skriuwer sels yn werom te finen.

Froulju nimme net in grut plak yn yn syn ferhalen. Van der Velde beskriuwt yn it begjin fan *De nacht fan Belse Madam* tige krekt de fiif stadia dêr't in reinbui him yn ûntwikkelt. 'Rein, in pear drippen, in snjitterke en dan stjalperich. Wat sei, it binne kwitsen dy't grouwe bûlen slane op it blakstille wetter fan de haven.' Dêrfoaroer wurdt de române tusken Teade Wagenaar en Julia de Smet, foar wa't er syn hiele húshâlding sitte litte kinnen hie om mei har nei it Belselân te gean, ôfdien mei 'Ik ha ien nacht by har lein.' De leafde, oars ien fan de wichtichste tema's yn de moderne romanliteratuer, spilet amper mei yn syn wurk. Dat wol sizze, hy mjit it skriuwen der oer, mar suggerearret út en troch wol, dat syn personaazjes har wat oan froulju gelegen lizze litte. De measte fan syn romans hawwe in sterk evokatyf begjin. By *De Fûke* bygelyks belibbet de lêzer de konsternaasje dy't ûntstiet as yn 'e iere moarn op in ôfhandich plak in motor de reed del komt sa yntins mei, dat er de kjeld hast oan 'e eigen lea fielt. Binnen ien side is er al middenyn de fertelsituasje bedarre en op 'e twadde pagina wit er, dat it oarloch is en hokfoar spanningen it lûd fan dy motor opropt by de bewenners fan it iensume hûs oan 'e mar. 'Ik seach de fisker dêr oan de Tsjûkemar sa dúdlik foar my en ek dy motorriders, dy't de reed delkomme.' fertelde de skriuwer oan Tiny Mulder. 'Ik seach it ljocht fan dy motor flikkerjen.' *De nacht fan Belse Madam* hat ek sa'n driigjend begjin, dizze kear mei swier waar oan it wetter. It ljochtet sa fûl, dat Teade Wagenaar oer in ôfstân fan wol trijehûndert foet mient in minske yn deadsneed te sjen. Sokke sterke bylden, dêr't in hiel ferhaal him út ûntrole, waarden de skriuwer yn jûn yn in dream of yn it skoftsje tusken sliepen en ûntweitsjen yn, dat ek foar dichters soms sa fruchtber wêze kin. It ûnderbewuste wurke troch: de skriuwer wie op in nijsgjirrige figuer of in yntrigearjend barren stuite en stadich groeide yn syn holle it plan om dêr nochris wat mei te dwaan yn in boek. Foar de histoaryske romans die er ûndersyk yn de argiven en as it nedich wie,

BOKWERDER BELANG.

Nieuws- en Advertentieblad voor Bokwerd en wijde Omgeving
Uitgegeven door de Vereniging voor Dorpsbelangen

Net is met zeggen
niet te doen

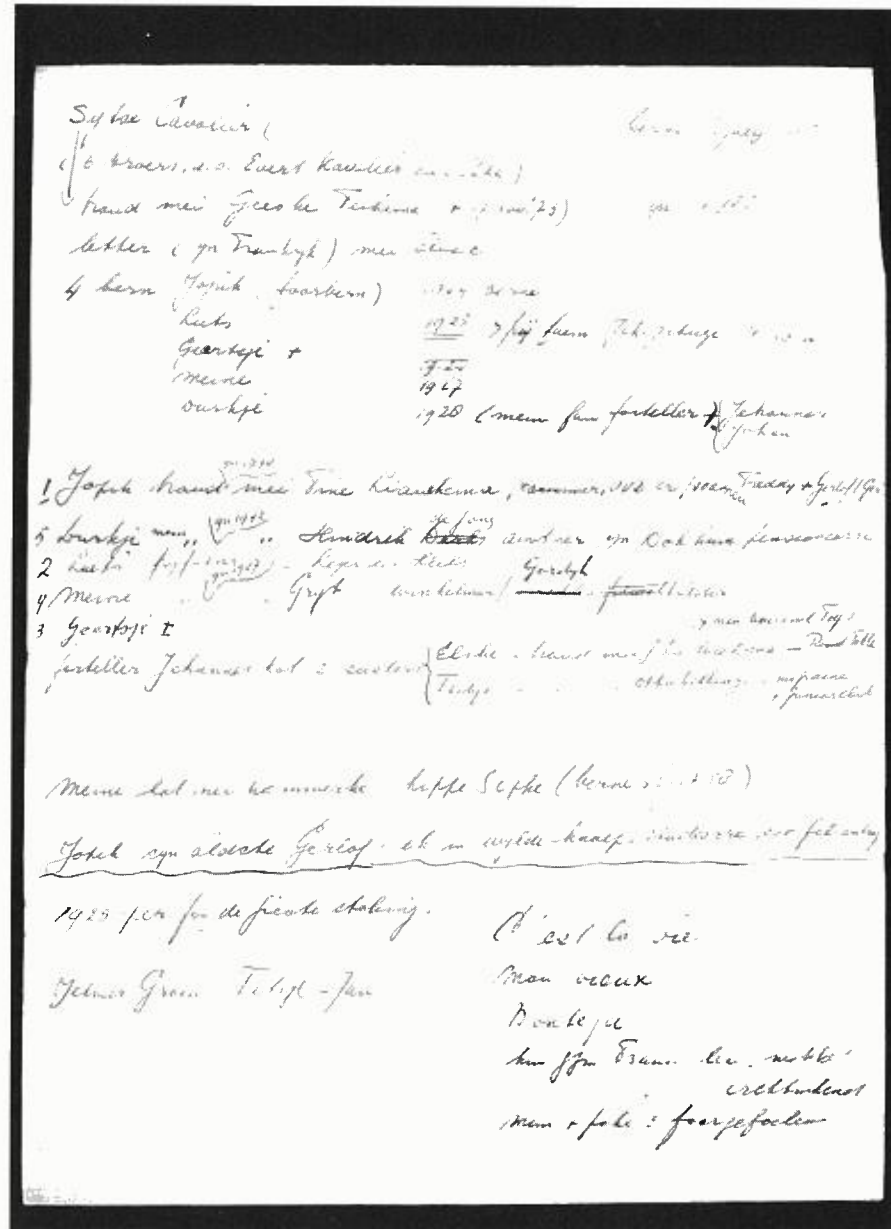
Bokwerd for ever

Yn Bokwerder Belang, in rubriek dy't jierrenlang yn de Ljouwerter krante ferskynde, fertelde Rink van der Velde oer it wol en wee fan 'e Bokwerders. Haadfiguren wienen: Fokeltje Snikstra-Weening, Doeke Vaartjes, Drs Gijsbert Willemoed, Hotse Hartstra, Berend Ondersteek en Harke Heidstra

woed er der ek wol foar op reis, lykas er dien hat foar *De histoarje fan kammeraat Hollanski*, dêr't er in reis nei Wyt-Ruslân om makke. Net earder as doe't er op syn sechstichste de krante farwol sizze koe, krige er it oan tiid om lang mei in boek dwaande te wêzen. Dat makke it net

altyd makliker, hy waard sinniger en kritysker en pakte mear om mei de stof en mei de struktuer fan it ferhaal. Troch in tal swiere operaasjes is letter syn konsintraasjefermogen minder wurden en koed er minder yntinsyf oan in boek wurkje. Hy hat wenne moatten oan it

Hânskrift mei oantekeningen fan de skriuwer foar Pake Sytse (foto: Paul Janssen, Leeuwarder Courant)

Oan it bier mei maten yn it kaffê van Boarnburgum yn 1988 (foto L.C.)

meitsjen fan skema's en notysjes oer bygelyks syn nammejouwing. Ik haw it altyd opmerklik fûn, dat Van der Velde him sa identifisearre mei minsken út foarige generaasjes, krekt as hie er it gefoel, dat er him yn de tiid fan de âldere minsken mei wa't er foar de krante oer har libben prate, better thús field hawwe soe. Hy idealisearre dy tiid net, mar troch syn tagedienens foar de ienfâldige striders en de begienens mei har lot, krigen syn boeken dochs wat fan romantyk en nostalgy. De lêzers mochten dêr ek graach oer en dat sil him besterke hawwe yn it idee, dat er mar fuortfarre moast yn dy styl. Of hie dy hing nei it ienfâldige bestean yn en fan 'e natuer te krijen mei syn oantinkens oan it frije jongeslibben yn de Sweachster bosken yn de lêste jierren fan de oarloch?

Foar immen dy't yn maaie 1940 noch acht jier wurde moast, hat Van der Velde him opfallend faak dwaande hâlden mei de oarloch. Twong de hâlding fan syn heit dy't - sa't er it oan Tiny Mulder fertelde - mei oare trouwe oanhingers fan *De Standaard* in skoftlang wol wat yn it nasjonaalsosjalisme sjoen hie him hyltyd fannijs ta selsûndersyk oer syn eigen kar, as er dêr foar steld west hie? Syn meast twingende problematyk wie dochs wol dy fan de eigen, yndividuele minsklike ferantwurdlikheid en dy koe er pregnant ferbyldzje yn oarlochssituaasjes.

Kleur en fariaasje

Yn Rink van der Velde hat Fryslân in bysûndere skriuwer ferlern, dy't ús in ryk oeuvre fol kleur en fariaasje mar dochs hiel eigen fan toan en tematyk neilitten hat. Ut de reäksjes op syn fersjerren hat bliken dien, dat er as persoan foar gâns minsken - en mear as allinne syn lêzers - in soad betsjutte kinnen hat. 'In minske komt allinne op 'e wrâld en moat hjir allinne wer wei-reizgje. Tusken troch fynt er soms oanhâld,' sa sawat wie syn filosofy. It tekenet him yn syn beskiedenens, mar it wie in dimmenens dêr't him in grutte driuw om wat goeds te leverjen efter ferskûle, ambysje en dochs ek altyd noch it ferlet om mei it talint te woekejen. Lit ús syn neitins yn eare hâlde!

Zestiende eeuws handschrift van Jancko Douwama in bezit van PB

Martha Kist*)

Op een zondag in mei 1527 rijdt mr Louis Zoete, secretaris van keizer Karel V, de stadspoort van Mechelen binnen. In zijn zadeltas zit een document dat hem zojuist in bewaring is gegeven door de Friese hoofdeling Jancko Douwama, 'gevangene des keyzers' in kasteel Vilvoorde. Daarna blijft het zo'n 325 jaar stil. In 1853 duikt het document ineens weer op. De Belgische abt Corneille Stroobant, die een grote belangstelling voor geschiedenis heeft, schrijft er een inleiding bij en geeft het werk uit. Hoe Stroobant aan Jancko's laatste wil gekomen is en waar die bewaard wordt, weten we niet. Weer een stilte van anderhalve eeuw. In het najaar van 2000 kondigt dr Thomas Coomans, een kunsthistoricus uit België die op dat moment in Nederland werkt, totaal onverwacht aan dat hij het 'testament' van Jancko Douwama in zijn bezit heeft en het aan de Provinsjale en Buma Bibliotheek fan Fryslân wil schenken. Het zat in de nalatenschap van Corneille Stroobant, die een broer van zijn betovergrootvader was!

Corneille Stroobant

Het 'testament', of beter gezegd 'Instructie', is gepubliceerd in 1853 onder de titel 'Derniers avis de Jancke Douwema à sa femme et à ses enfants' gepubliceerd in de *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique* (1853) 251-258, evenals in de reeks *Mélanges historiques inédits no. 5* (Antwerpen, 1853) en (in het Frans) ingeleid door Corneille Stroobant (1811-1890). Deze geestelijke is voor de Belgische vaderlandse geschiedbeoefening een zeer verdienstelijk persoon geweest. Hoewel hij meer dan dertig jaar lang als missionaris in Engeland werkzaam was, heeft hij een aantal boeken en zeer veel artikelen in tijdschriften geschreven (voor het merendeel gepubliceerd in de bovengenoemde *Annales*). Hij behandelt daar in allerlei onderwerpen met betrekking tot kerkgeschiedenis, Belgische gemeenten en zijn grote liefhebberij genealogie (met name over adellijke Belgische, Franse en Hollandse geslachten). Daarnaast heeft hij baanbrekend werk verricht op het terrein van de statistiek, die in zijn tijd nog in de kinderschoenen stond. Hij slaagde erin talrijke historische bescheiden voor vernietiging te behoeden. Waarschijnlijk is hij zo aan de 'Instructie' van Jancko Douwama gekomen, want een speciale belangstelling voor Friese geschiedenis of Jancko's tijd had hij voor zover bekend niet. Stroobant geeft in zijn artikel eerst een beknopt

genealogisch overzicht van het voorgeslacht van Jancko Douwama en beschrijft vervolgens zijn persoon en leven, met lovende uitspraken als: 'Il se rendit célèbre par ses écrits, par ses armes et par sa triste fin.'. Na de integrale weergave van de (Nederlandse) tekst van de 'Instructie', besluit de geestelijke met een overzicht van het nageslacht van Jancko Douwama in de eerste en tweede lijn. Voor de genealogische overzichten heeft hij gebruik gemaakt van het toen pas verschenen *Stamboek van den frieschen adel* (1846) van De Haan Hettema en Van Halmael. Zoals bekend zijn de daarin vermelde gegevens niet altijd even betrouwbaar. Volgens Stroobant zijn Jancko's Geschriften tot ons gekomen onder de titel: 'Testamentum Jenconis a Douma', een benaming die hij van de Friese geschiedschrijver Suffridus Petrus (1527-1597) overgenomen heeft. Deze opmerking heeft ertoe geleid dat de hier besproken 'Instructie' ook onder de titel 'Testament van Jancko Douwama' bekend is. Stroobant noemt de tekstditie van Jancko Douwama's Geschriften door het Friesch Genootschap (1849) niet in zijn literatuuropgave. Mogelijk wist hij niet af van het bestaan van deze toen nog vrij recente uitgave.

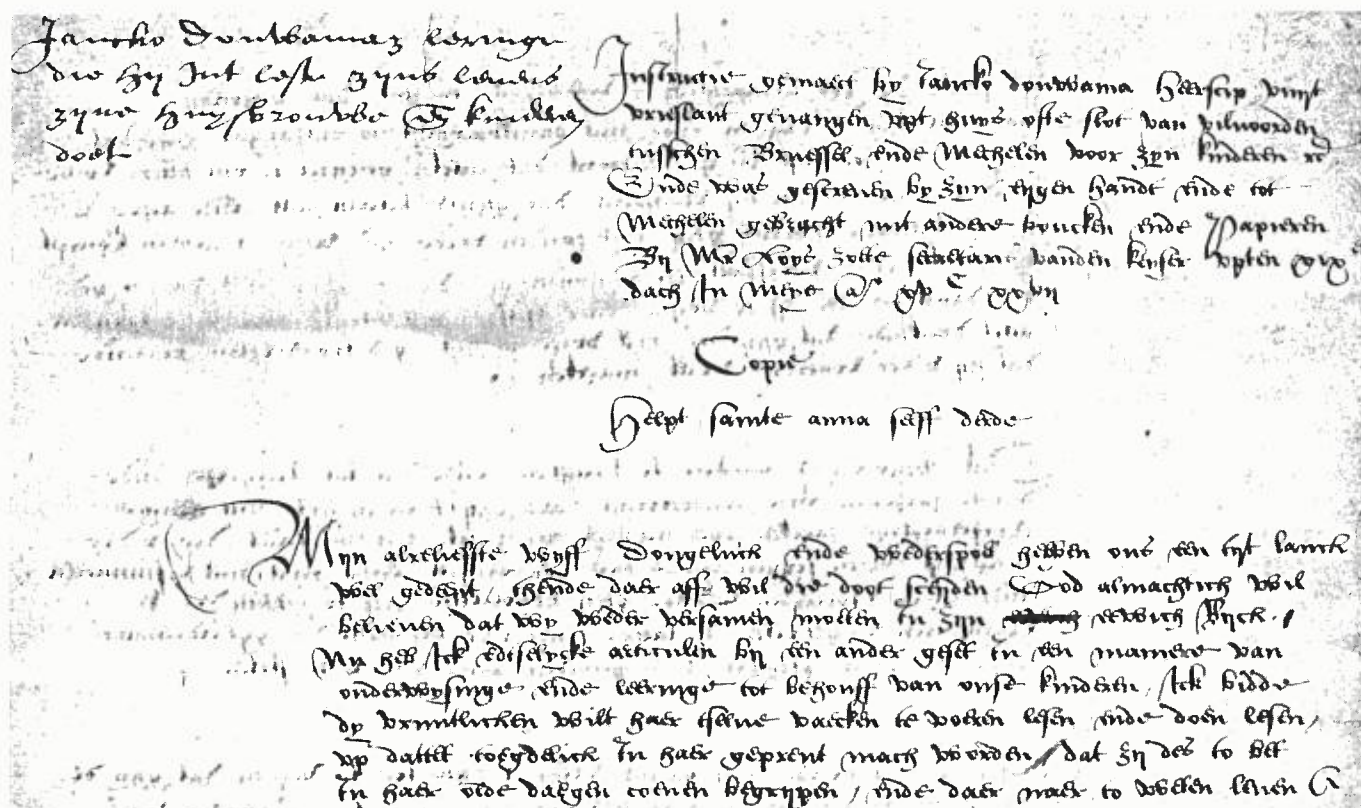
Gevangenisrekeningen

Voordat Coomans zijn genereuze aanbod deed, waren slechts weinig mensen in Friesland op de hoogte van het

Anna-te-drie'n, Antwerpen, 1500-1510. Eikenhout, h. 62 cm (uit: Ton Brandenburg et al, Heilige Anna, grote moeder: de cultus van de Heilige moeder Anna en haar familie.)

bestaan van dit 'Testament'. In november 1999 waren Harmen Wind, auteur van een Friese roman over Jancko Douwama, en ik in het bezit van de tekst van Stroobants artikel gekomen. Al eerder vonden wij een citaat uit de gevangenisrekeningen van kasteel Vilvoorde in Vlaanderen, waarin slotvoogd Adolf van Wesele het overlijden van 'Jenneken Douwema' beschrijft. Volgens die bron stierf hij niet, zoals altijd is aangenomen, in 1529 of 1530 maar op 13 april 1533. Vermoedelijk is hij de laatste vijf jaar van zijn opsluiting niet meer in staat geweest te schrijven. Bij deze tekst staat onder andere een verwijzing naar de 'Instructie' zoals die is uitgegeven in het artikel van Corneille Stroobant.

De eerste twee alinea's van folio 1 recto uit Hs 1829. (Provinsjale- en Bumabibliotheek fan Fryslân)

Handschriftbeschrijving

Het manuscript is samen met een overdruk van Stroobants uitgave in een blauw papier omslag genaaid. Het bestaat uit één katern van twee bladen papier in folio formaat. Hiervan zijn de eerste vijf bladzijden beschreven. In de aanhef staat expliciet vermeld dat het gaat om een 'Copie', een afschrift van de Instructie van Jancko Douwama. Aan de schrijfstijl is duidelijk te zien dat we hier te maken hebben met een product uit een schrijfatelier (mogelijk de keizerlijke kanselarij); het schrift is uiterst regelmatig, zelfs enigszins gekalligrafeerd te noemen. Het dateren van handschriften is een hachelijke zaak. Factoren als de aard van het document, de leeftijd van de schrijver en de streek spelen daarbij een rol. Dit schrift zou ik in het tweede kwart van de zestiende eeuw willen plaatsen. De tekst beslaat de hele breedte van de bladzijde, waarbij de linkermarge zo'n vijf cm inneemt. De folio's 1 verso, 2 recto en 2 verso bevatten vijf alinea's, die van elkaar gescheiden zijn door twee regels wit. Iedere alinea begint met een grote initiaal. De laatste bladzijde bevat slechts vier alinea's, waarvan de laatste eindigt met een 'Amen' in een grote gekalligrafeerde letter. Het meest interessant is de eerste pagina, zowel inhoudelijk

als wat de bladspiegel betreft. De eerste alinea bevat de datering, herkomst en aard van het geschrift: Instructie gemaect by Jancko Douwama, heerscip vuyt Vrieslant, gevangen upt huys ofte slot van Vilvoorden tussen Brussel ende Mechelen, voor zyn kinderen etc. Ende was gescreven by zyn eygen handt ende tot Mechelen gebracht mit andere boucken ende papieren by Mr. Loys Zoete, secretaris van den Keyser, upten XIXen dach in Meye anno XVCXXVII. Deze aanhef is op de rechterhelft van de pagina geplaatst. De bijna tien cm brede ruimte links daarvan is door een tweede persoon benut. Hij had een duidelijk afwijkend, maar wel geoefend schrift en was dus mogelijk ook een klerk of secretaris. Hij noteerde: 'Jancko Douwamaz leringe die hy int leste zyns levens zyne huysvrouw ende kinderen doet'. Het is moeilijk om deze aantekening, die slechts drie regels bevat, te dateren. Het schrift is zestiende eeuws, maar wel recenter dan het schrift van de 'Instructie' zelf, dus mogelijk uit de tweede helft van die eeuw. Op de laatste bladzijde van het katern staat in zeventiende eeuws schrift geschreven: Instructie van Iancko douwama. Daarachter staat in een waarschijnlijk negentiende eeuws handschrift vermeld: en flamand.

Watermerken

De twee bladen papier waaruit het handschrift bestaat bevatten een vrij zeldzaam watermerk, namelijk een hoofdletter B op een gekroond wapenschild met daarboven een klaverbladkruis. Ze verschillen enigszins van elkaar. Aan de hand van deze watermerken heb ik geprobeerd het papier te dateren om zo meer zekerheid over de ouderdom van het manuscript te krijgen. Helaas is dit specifieke watermerk niet gedocumenteerd; het naslagwerk van Briquet over watermerken vermeldt echter wel een aantal B's die familie van de gezochte B kunnen zijn. Deze werden gebruikt door de Franse familie Lebé, ('de B') die sinds 1461 als papiermakers in Champagne vermeld worden. De watermerken die de grootste overeenkomst vertonen, zijn allen uit de (late) tweede helft van de zestiende eeuw. Omdat het watermerk van het onderzochte papier zoals gezegd niet vermeld wordt, is het onverstandig om op grond van het papier uitspraken over de ouderdom van dit manuscript te doen.

Anna-devotie

Onder de 'proloog' is de volgende spreuk te lezen: 'Helpt sainte Anna selff derde'. Dit enigszins cryptische zinnetje kan verklaard worden vanuit

de verering van de heilige Anna. 'Help Sint-Anna met u derde', 'Help Sint-Anna met uwen geslachte (i.e. familie)' of 'Help Jezus, Maria, Anna', was aan het einde van de middeleeuwen één van de meest gehoorde schietgebedjes. Met die uitroep werden Anna, Maria en Jezus, dus de Anna-te-Drieën, om bijstand gevraagd. Sint-Anna was de beschermheilige van het huwelijk, het gezin, moeders en zwangere vrouwen. Ook aan het hof van keizer Maximiliaan (de grootvader van keizer Karel V) was Anna heel populair. Keizer Maximiliaan beriep er zich namelijk op dat hij door zijn huwelijkspolitiek het Habsburgse geslacht groot had gemaakt. Er waren in de paleizen zowel te Brugge als te Brussel vele beelden (maar ook schilderijen) van Anna-te-Drieën aanwezig. Meestal wordt de heilige Anna zittend afgebeeld met een kleiner weergegeven Maria op schoot. Het Christuskind zit soms bij Maria op schoot, soms ook op de andere knie van zijn grootmoeder. Er zijn mij nog drie stukken uit het Algemeen Rijksarchief te Brussel bekend waarboven de spreuk 'Help Sanca Anna selfs darde' vermeld staat. Het zijn alle drie afschriften van waarschijnlijk niet bewaard gebleven originelen en ze hebben alle betrekking op Jancko Douwama of zijn omgeving. Had Douwama mogelijk een persoonlijke band met de heilige Anna? We weten het niet. Wel is bekend dat één van zijn twee dochters Anna heette en dat zij in elk geval niet naar Jancko's moeder Riem Eesckes is vernoemd, evenmin trouwens als haar zuster Teth. De naam van hun andere grootmoeder is helaas niet bekend, maar zou volgens de regels van de vernoeming Teth of Anna geweest kunnen zijn.

Meer onderzoek noodzakelijk

De nieuwe aanwinst van de Provinsjale en Buma Bibliotheek fan Fryslân is inmiddels opgenomen met als signatuur Hs 1829 en vormt een zeer welkome aanvulling op de handschriftencollectie van en over Jancko Douwama. Het is duidelijk dat het laatste woord over deze intrigerende persoon nog niet gezegd is!

Met dank aan M.H.H. Engels, conservator handschriften en oude drukken van de PB.

**) Martha Kist is historicus en mediëviste te Leeuwarden*

In ûntbrekkend puzelstikje

De oare Jancko Douwama

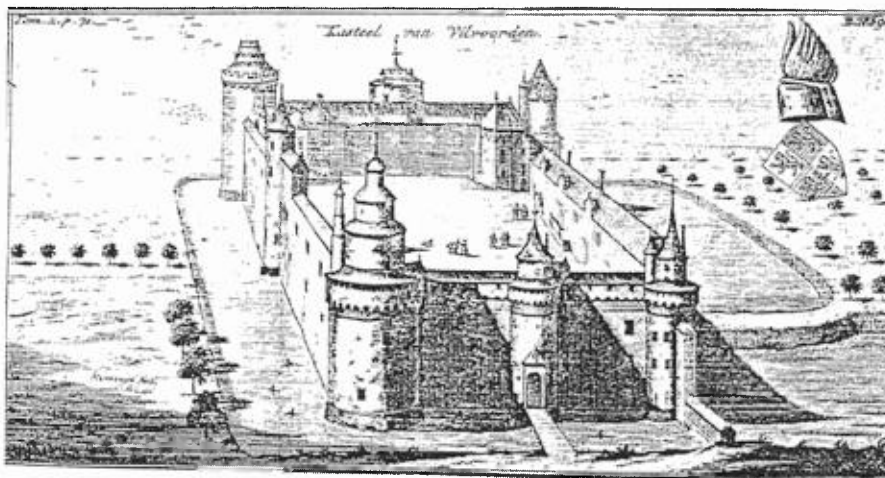
Harmen Wind)*

Jancko Douwama (1482-1533): in Fryske haadling út Aldeboarn, ynearsten belutsen by de skelen tusken Skieringers en Fetkeapers. Hy hearde ta de lêste partij. Sûnt de Skieringers Albrecht fan Saksen ynhellen as erfhear, kearde er him sûnder fertuten tsjin dizze frjemde oerhearsking. Syn rie te'n ein besocht er mei help fan hartoch Karel fan Gelre de Saksen út Fryslân te ferdriuwen. Doe't dy har oanspraken op Fryslân opjoegen en Karel fan Gelre op syn bar stribbe nei it erfhearskip oer dizze lannen, sei er de trou oan him op, flechte mei in ploechje freonen en kaam ûnder de keizer, foar wa't er no Fryslân fan de Geldersken befrije moast. Douwama hie lykwols âlde fijannen yn it Ljouwerter lânsregear, dy't him beskuldigen fan ferrie en soargen dat er (yn 1523) oppakt waard en finzen set yn it slot Vilvoorde. Oan syn dea yn 1533 ta hat er dêr, sûnder foarm fan proses, sitten. Yn dy tiid skreau er syn kronyk dy't tagelyk in ferwarskrift is en dy't bewarre bleau. It Friesch Genootschap hat it manuskript yn 1849 publisearre as '*Jancko Douwama's Geschriften*'.

Opfieder

Yn dit artikel wol ik besykje in 'portret' fan Jancko Douwama te sketsen yn it ramt fan syn tiid, as alternatyf foar it byld dat fan him bestiet. De ynformaasje foar dat portret ûntlien ik foar in grut part oan de nije oanwinst, de ynstruksje oan syn bern (sjoch it artikel fan Martha Kist hjir foar), dêr't Jancko Douwama yn trochjout wat foar him it wichtichste yn it libben is. It besetten fan dit dokumint is foar ús kennis fan Douwama nijsgjirrich en wichtich. Yn de *Geschriften* komt al de '*Instructie an syn wijff*' foar (s.505 e.f.), dat yn styl en wurdkear krekt oanslút by dit stik, dêr't de finzen haadling, neist

syn frou, syn eigen bern streekrocht yn oansprekt. Net allinne is it wichtich as oanfolling op it besteande wurk dat oan Jancko Douwama taskreaun wurdt, nijsgjirriger is noch, dat it ynhâldlik eat by te setten hat, dat tsjinje kin ta in better begryp fan syn opfettings. Hjir lit er him by útstek kenne as opfieder. Hy wol syn bern bybringe wat nei syn ynsjoch de kearn fan it bestean is, fral op religieus en etysk flak. Boppedat kin dizze '*Instructie voor syn kinderen*' in rol spylje yn de autentisiteitsdiskusje oangeande de *Geschriften*. Douwe Kalma, en letter Philippus Breuker, ha op it aljemint brocht dat de tekst foar de útjefte fan it Friesch Genootschap

*Kasteel Vilvoorde waar Jancko Douwama van 1523 tot aan zijn dood gevangen werd gehouden. Tekening uit de negentiende eeuw naar een inmiddels verloren gegane afbeelding uit 1694 (uit: J. Nauwelaers, *Histoire de la Ville de Vilvoorde*, tome 1)*

nei alle gedachten in ferfalsking is. De *Encyclopedie van Friesland* jout it sa wer: *'Of hij werkelijk te Vilvoorde zijn Memoires – Geschriften uitgegeven door het Fr. Gen. 1849 – heeft geschreven, is op zijn minst twijfelachtig.'* Prof. H. Niebaum hat, op grûn fan arguminten dy 't er foar in part ûntliet oan M. Kist, okkerdeis yn syn artikel 'Zur Sprache der Schriften des Friesischen Freiheitskämpfers Jancko Douwama' (te ferskinen yn: *Festschrift für Hubertus Menke zum 60. Geburtstag*, Heidelberg 2001) lykwols noch oannimlik makke dat de Geschriften autentyk binne. Wat jout dizze Instrucție om eins foar nije ynformaasje oangeande it byld dat ús fan Jancko Douwama oerlevere is, in byld dat yn de *Encyclopedie van Friesland* gearfette wurdt as *'vrijheidsstrijder (...) een der leiders van de ontevreden Friezen (...). Als verrader gewantrouwd bij beide partijen (...).'*

Imago

Foar de ôfkear dy't Jancko Douwama oprôp, yn syn tiid en letter, wurdt meastentiids as oarsaak oanjûn: ûnbetrouberens, ferrie. Hy hat (mei in stikman-nich freonen) by mear as ien 'partij' yn tsjinst west en waard troch in soad minsken dus sjoen as in deserteur, in kameleon, in opportunist. Fansels, hy is in fertsjintwurdiger fan in âlde bopelaach dy't troch de Saksen frijwat tenei kaam waard: dy fan de haadlingen, in pear hûndert eallju dy't yn de midsieuwen, mei ynbring fan de geastliken en de eigenierden (frije boeren), it lânsbestjoer yn Fryslân útmakken. De lândagen soargen foar oerlis en ôfspraken. Mar sûnt de haadlingen foar it útfjochtsjen fan har famyljeskelen hieltyd mear bûtenlânske hiersoldaten ynhierden, rekke it lân yn it lêst fan de fyftjinde ieu yn de nederklits, somtiden kin sels praat wurde fan boargerkriich en anargy. Yn it nije Saksyske bestjoersmodel ferlearen de haadlingen har âlde rjochten. Rjochtspraak en regear waarden sintralisearre. It leit dus foar de hân om mei dizze útskeakeling de dwersens fan lju as Douwama te ferklearjen, fral as se ek noch Fetkeaper wiene. De Skieringers hiene it mei de nije hearsker op in akkoart smiten. Wa't it wurk fan Jancko Douwama sels lêst, krijt in oare yndruk fan him. Wis, hy faget syn eigen paadsje skjin, en hy kin syn degradaasje min ferneare, mar troch alle frustraasje en selsrjochtfear-diging hinne komt in man foar 't ljocht dy't gerjochtichheid en ûnbaatsuchtigens net allinne heech yn it fin-

del en kreas yn 'e pinne hie, mar dy't him nei ear en gewisse rekkenskip joech fan syn hâlden en dragen op dat mêd. Douwama syn 'ferrieders-imago' wie, sa't er sels yn syn Geschriften oanjout en ûnderboud, fral in útfynsel fan it setbazeregear yn Ljouwert. It hearde by har strategy om mei him ôf te weven. Se bewurken Riedslju fan de keizer yn Brussel, mar benammen it Fryske folk. Douwama klaget der faker as ien kear oer, dat fan him spotprinten ('*monstru-euze figueren*') en spotlietsjes ('*scendlicke liedekens*') ferspraat wurde. Organisearre rabberij waard op grutte skaal tapast. 'Imagebuilding' en it bewurkjen fan de publike opiny wiene doe, sij it ûnder oare oantsjuttingen, krekt like wichtich as hjoed de dei. En dat jilde yn it bisûnder lju dy't út namme fan it folk, sawol yn as bûten de lândagen, it regear bekritisearren. Sokken bestiene by de graasje fan de folksstipe. Slagge it de hearskjende macht om har op in minne namme te krijen, dan wie it gau dien mei har ynfloed.

't Gemeen proffyt'

Wie Douwama yn syn tiid in earsten-konservatyf? Woe er werom nei foarbyetiden? Dat is nammentlik ek in ferwyt, dat opklonk (en –klinkt). It andert is: ja en nee. Ja, hy socht it rjocht yn de ieuwenâlde Fryske frijheidskêsten, dy fan de Upstalbeam. Mar dêr ha wy – en dat is de oare kant – te dwaan mei in bestel dêr't it folk (troch har foarmannen) grutte ynfloed yn hie en lânsbestjoerders gjin kâns krigen om har posysje út te bouwen ta erflike (feodale) macht. Dat is dan ek it hert fan it Fryske frijheidsrjocht: gjin oare hear hawwe as de keizer sels. Sa sjoen wie it weromgripen op it Upstalbeamferbûn in ynspyljen op krityske polityk-maatskiplike krêften yn syn tiid. (Dat dit ferbûn eins nea echt 'wurke' hat, is net sa wichtich yn dit ferbân: it gong Douwama om it aktualisearjen fan wat op skrift stie oer de grûnslach en skaaimerken fan dit bestjoers- en rjochtssysteem.)

Ik bin der fan oertsjûge, dat yn dat stribjen it wiere gefaar siet fan Douwama: hy kaam op foar it algemien belang ('*tgemeen proffyt*'). Hy wie sa dryst en klei de machthawwers iepentlik oan. Foar de Saksen wie Fryslân in wingewest. Hy gie tekear tsjin it geweld fan 'de vorsten en heren' en fergelike harren kwea mei dat fan de earste moardner, Kaïn. It bloed fan dy syn broer Abel rôp de wrake fan 'e himel oer him út. Douwa-

ma bekritisearre it útrûpeljen fan it folk en stelde gâns foarmen fan machtsmisbrûk oan de kaak. De ynstruksje oan syn bern einiget mei de oprop: *'Ende wacht u yoe dat ghy tgemeen proffyt nyet hinderlicken en zyt om u eygen gewin. Ende waer ghy tgemeen proffyt nyet vorderlick zyn en mochten, zonder ongunst ofte scaden, daer weest oeck niet hinderlick zoe lief als u leven u es.'* Yn deselde opdracht riedt er har om net yn tsjinst fan in hear te gean, om't se dêrmei har eigen gewisse as paadwizer kwyt reitsje: *'Want dient ghy die heeren wel, alst behoeren soldé, soe moet ghy u consciencie te huys laten.'* Jim kinne net tagelyk én dy hear én it algemien belang tsjinje. Nim mar in foarbyld oan my, seit er dêr – hast skuldbe-wust – by. It frijheidsideaal is hjir dúdlik betrusen op sosjale en morele noarmen. It stiet yn it ljocht fan maatskiplike tsjinstberens.

Opskuor

Sa'n hâlding krijt pas echt betsjutting as er sjoen wurdt tsjin de eftergrûn fan syn tiid oer de Fryske grinzen hinne. It giet benammen om de gearwurking fan twa faktoaren: de eintiidsgedachte fan esgatologyske bewegings nei oanlieding fan it 'gouden jier' 1500, dy't skaaimerken hat fan de earste kristentiid (mienskiplik besit en persoanlike lykwurdigens), it folksferset tsjin de maatskiplike misstannen dy't û.o. útdraiden op de boere-oarloggen yn Dútsklân, opstannen tsjin it feodale gesach. Jancko Douwama en syn freonen, feriene yn har ferset tsjin Karel fan Gelre, ha dy ûnrêst om 1520 hinne, doe't se in goed healjier as ballingen yn Múnster taholden, fan deunby meimakke, tagelyk mei it opkommen fan de – op geastlike eman-sipaasje rjochte – tsjerklike herfoarmingsweach, de reformaasje (Luther). It protestantisme wie út syn aard in protestbeweging tsjin de tsjerklik-hiërargyske Roomske macht. Douwama libbe dus, ôfsjoen fan de swierrichheden dêr't Fryslân mei wraksele, yn in tiid fan sosjaal en religieus opskuor. De rop: 'alles is fan eltsenien, besit is dieverij' waard tusken 1510 en 1525 hyltyd lûder en massaler heard. It rymke: *'Toen Adam groef en Eva span, waar was toen de edelman?'* (dat Jancko Douwama yn syn Geschriften ek neamt en dêr't er de konklúzje oan ferbynt dat in mins gjin adeldom wint troch syn berte mar troch syn dieden) hie de wearde fan in striidgjalp. Nei de oertsjûging fan Douwama lei de woartel fan alle maatskiplike kwea yn de habsucht. Yn dizze ynstruksje bynt

er syn bern op it hert: 'de onversadelicke giericheyt heeft menich mense bracht om siel en lyff. Ende sy bezit leyder to hant de geheele werelt, beyde geestelick en waerlick (geestelijken en leken hw): wilt u hiervoor hoeden ende waeren.'

Dat boadskip fan Douwama, sels ien út de boppelaach, wie foar de machthawers yn Fryslân in wier gefaar. Samar koe de flam yn 'e panne slaan. Fral it (boere)folk moast dêrûnder holden wurde; alle tolerânsje wie repressyf. En just foar de rjochten fan dat folk kaam Douwama op. Dy Boarnster haadling mei syn smeulke opstokelderspraatsjes boarte mei fjoer.

It berop dat de lieder, lykas Albrecht fan Saksen en syn opfolgers, diene op 'de nije tiid' wie feitlik in oerkonservatyf ferset tsjin folksynfloed op it regear, om't dat liede koe (en soe) ta harren eigen ûndergong. Dy nije tiid wie rjochte op sintralisaasje en njonken it foardiel fan ienheid yn rjocht, munten, mjitten en wichten, die dat foar 'de vorsten en heren' benammen fertuten foar har machtsposysje. Sintralisaasje betsjutte ek (en benammen) machtsfergrutting en -befestiging. It gebou fan de bestjoershiërargy waard fersterke. Elts regear dat yn 'e knipe komt, sil ynearsten skaaimerken fertoane fan despotisme. En wat de oerhearsking fan Fryslân (efter inoar troch Saksen, Gelre en Habsburg) oanbelange: in bewâld dat mei geweld ta stân kaam is, kin him allinne mei geweld hanthavenje.

Krityske hâlding

No soe oanfierd wurde kinne, dat Jancko Douwama nearne iepenlik blyk jout fan sympaty foar de reformaasje of doperske streamingen yn syn tiid. Hy bliuwt, sa blykt ek út dizze 'Instructie', 'âldmoadrich' roomsk. En dêr heart dochs it adjektyf 'behâldend' by? Op dy útspraak falt wol wat ôf te tingjen. Douwama is yndied katolyk bleaun, mar hy jout mear as ien kear oan, dat er ek op geastlik mêd net sûnder krityk is. Sa fiert er op ûnderskate plakken yn de 'Geschriften' foarbylden oan fan hege geastliken dy't misbrûk makken fan harren macht (bgl. it legendaryske ferhaal oer de duvelske biskop Hatho fan Trier). Syn tsjinstanner yn de Rie fan Karel fan Gelre, Meester Hubert, 'pastoor uyt Peize', neamt er iepentlik korrump (de man kocht neffens him in doktorstitel yn Itaalje), hy jout mear as ien kear ôf op

Wider die Nordischen vnd Reubischen Kotten der Bavoren.

Psalm. vij.
Seyne rüch werden in selbs treffen/
Vnd seyn miltwill/ wirdt ober in außgem:
1 5 2 5:
Martinus Luther. Wittenberg.

Titelpagina van Luthers tweede geschrift over de Boerenoorlog (1525), gedrukt door Hans Hergot te Neurenberg. (uit: Martin Brecht, Martin Luther. Deel 2: Ordnung und Abgrenzung der Reformation 1521-1532).

de selsferriking fan prelaten en hat it oer geastliken dy't har kenne litte as falske profeten. Ek lit er him net liede troch wat him troch pastoars yndruid wurdt, mar betoant him in selsstannich en betûft bibellêzer. Ek yn dizze ynstruksje oan syn bern komt dy krityske hâlding nei foaren: hy ropt har op faak te bychtsjen, mar seit dêrby: 'ende dat tot religiose en devote personen (...) Zoe neemt aen sulcke luyden raedt die

u die waerheid doeren seggen, ende die God ontsiet ende nyet met u simulieren ende alzoee voorleyden (verleiden, hw). Ende ghy behoerense lief to hebben, die u vermanen u gebreken to laeten. Ende ghy behoeren de ogendienaers ende de pluymstryckers te versmaden en van u te steken.' En bynt er harren op it hert om de geastliken te earen, dan foeget er dêroan ta: 'sonderlinge (in het bijzonder, hw) de gene die ghy kent ende weet dat God vruchten (vrezet, hw) ende lief hebben.' Gjin

blinke hearrigens dus. Wy sjogge yn syn opfettings ynfloeden út sawol de folkse rjochting fan de Moderne Devoasje (bgl. Johannes Brugman, dy't er heech hie) as it mear yntellektuele Humanisme (Erasmus) werom. Yn de Geschriften spegelet er mei in oerfloed oan 'exempelen' de (ferwurdig fan de) kristenheid yn syn tiid oan klassike spesimens fan wierheidsleafde, trou en rjochtfeardigens, en as stipe yn syn kar en opfettings identifisearret er himsels mei helten yn dy oerlevere sêgen, fabels en leginden út de âldheid. Dêr komt by, Douwama hat amper oan de gelegenheid hân om him 'de nije lere' eigen te meitsjen. Pas nei 1523, as er oppakt wurdt en foar it fierdere fan syn libben finzen sit yn Vilvoorde, begjint de Reformaasje oanhing fan betsjutting te krijen.

Maatskiplike kant

It is winliken de fraach, oft Jancko Douwama wist wat er die. Makke er mei opsetsin gebrûk fan de maatskiplike en godstsjinstige ûntjouwingen? Ik leau net dat er him alhiel bewust west hat wat werklik spile. (Mar wa wol yn syn tiid?) De krityske hâlding hearde by syn persoan. Hy woe him manifestearje en hie in sterk rjochtsgefoel. Wend om oanfallen te wurden, identifisearre er him mei it tamtearre Fryske folk, romantisearre sadwaande syn posysje en fûn dêr treast yn. Dêrom koe er ek net begripe dat de liederen yn Ljouwert sa fûleindich mei him ôfweefden en, nei't se him efter de skoattels hiene, net offisjeel mei in oanklacht kamen. Wat se him oandiene, wie oantoanber yllegaal, sjoen yn it ramt fan it persoanlik rjocht fan in ealman, en dus yn syn opfettings ûnbesteanber. Syn ynterpretaasje wie, dat de âlde partijskip, dy tusken Fet en Skier, him (as Fetkeaper) fataal wurden wie en hy berôp him fol oertsjûging op de keizer, dy't ommers boppe alle partijen stie. Oan syn bern skriuwt er (en dat nei fjouwer jier finzenskip, as er al lang yn 'e rekken hat, dat sels fan de keizer gjin rjocht te ferwachtsjen is): *'Ende ofte ghy daer toe quame, dat ghy rechters worden, wilt u doch wyt ganser vlyt daar voir wachten, dat ghy u nyet corrumperen laten ende het recht laten copen (...) Ghy moegen geen geld ontfangen sonder grote zonden. (...) Hierom behoordy u name te volgen ende wesen een recht rechter, soe wel over de arme als over de rycke; anders waren ghy beter nyet geboeren, want wel hit recht vercoopt de vercoopt God.'* Ut dizze

útspraak heart de lêzer de traumatyske ûnderfining fan de skriuwer. In man dy't wit wat it is om ûnrjocht te ûndergean, seit syn oerweldigens it oardiel oan. Syn rjochtopfettings binne benammen belutsen op himsels. Lykwols, jitrisk komt yn dit boadskip de maatskiplike kant (earm/ryk) foar it ljocht.

Troch de traaljes

Dat Jancko Douwama, ek yn syn 'frije' bestean as haadling, deputearre en kriichsman, de widere en djippere betsjutting fan syn hâlden en dragen net oerseach, hat net te krijen mei beskiedenens. Hy is selsbewust, grutsk en docht gauris út 'e hichte foar tsjinstanners oer. It wie gjin man dy't syn ljocht ûnder de nôtmjitte sette. Wat opfalt yn syn hanneljen is in foarm fan politike naïvens. As diplomaat wie er, nettsjinsteande syn erudysje en retoaryske foarming - hy koe bytiden omraak in fluenske toan oanslaan -, net botte diplomatyk; it baarnde him gauris yn en hy hie net folle op mei de 'omgongsigels' yn Hôf en Rie. Hy wie rimpen en mijde it grutte wurd net. Yn namme fan 'rjocht en wierheid' hold en droech er him bytiden as de oaljefant yn 'e diggelmast. Dat makket him foar ús faaks sympatyk, mar foar syn tsjinstanners fan doe fral ta in maklik doelwyt. Yn dizze 'Instrucie' hâldt er foar syn bern oer ek op dit mêd himsels de spegel foar: *'Wes andere u gelycke doen, dat doet mede. Ende geveet God ende de heeren ydtlicken tzyne. (twa bibelteksten efterinoar! - Mat.7:12 en Marc.12:17 -) Ende weest niet exempt (val niet op, hw), dan soe voele als to doegden streckt. Oeck behoordy u to wachten voir gecken en verwaende hoverdye, want zy es een moeder van alle zonden. Ghy verliest daer met Gods ere ende der luyden vrundscap. Ende commen daer met up allerluyden tongen. Ende ghy mogen als nyet daer met gewinnen: al u arbeyt daer aengedaen blyft verloeren. God helpt die oitmoedigen ende versmaet die hovaardigen.'* Douwama, mei skea en mei skande wiis wurden, besiket foar de wissichheid syn neiteam wat del te bêdzjen: hy langet har it harmonymodel oan. Net opfalle, net provosearje. Mar út de kontekst fan dizze ynstruksje blykt dat it alderminst syn bedoeling is om fan syn bern grize muzen te meitsjen. 'Libje from, earlik, rjochtfeardich, rynsk, kritysk en konsjinsjeus!', ropt er har troch de traaljes fan syn tsjerker ta. Dat is net it lûd fan in ferrieder, reaksjonêr, meirinder of opportunist. Se hawwe him wol efter de skoattels krigen, mar

net ta swijen brocht, ek al krong syn boadskip pas mear as trije iuwen letter ta in grutter publyk troch.

De betsjutting fan Jancko Douwama, en dat befêstigje syn bewarre bleaune Geschriften (730 siden!), wurdt perfoarst gjin rjocht dien as wy stykjen bliuwe yn it byld dat syn 'adversanten' (tsjinstanners), de hege hearen yn it regear - de Rie fan de Saksen krektlyk as dy fan de Geldersken en de Habsburgers - fan him skepen ha.

Jancko Douwama stoar op 13 april 1533, foar de bûtewrâld fan doe ûngemurken, ferjitten. In ferliezer, martler foar syn idealen, mar sûnder de eare fan dat martlerskip: de skansearringskampanje fan de liederen wie slagge. Mar it wie wol it jier dat al sûnt 1433 oantsjut waard as dat fan it Lêste Oardiel en it begjin fan it Tûzenjierrich ryk - 1500 jier nei de himelfeart fan Kristus -. Jan van Leiden begûn yn Mûnster, de stêd dêr't Douwama sels ûntwyk socht en fûn hie, mei syn nije maatskippij fan gelikensens yn wearde en besit. En, hoe katastrofaal dat striben fan de wederdopers ek betearde, dy gearin is nijsgjirriger as dat in goed wike nei syn dea Willem fan Oranje berne waard.

**) Harmen Wind is skriuwer en dosint. Yn 1999 ferskynde fan syn hân De izers fan 'e frijheid, in roman oer Jancko Douwama.*

De hedendaagse Friese adel

Anders dan de andere adel?

J. Dronkers *)

In onze tijd lijkt de Nederlandse adel het maatschappelijk belang van zijn positie systematisch te ontkennen en zichzelf nog slechts als een 'historisch instituut' te zien. Een zelfde ontkenning van het maatschappelijk belang vinden we terug in het recent gepubliceerde *Twee eeuwen Friese adel* (Heerenveen, Van Mazijk, 2000) onder redactie van Yme Kuiper en Johan Frieswijk. Desondanks bestrijden de beide redacteuren in de inleiding van het boek het idee dat de Friese adel alleen maar een 'historisch instituut' is geworden. Dus is het de vraag in hoeverre er verschillen bestaan tussen de Friese adel en de rest van de Nederlandse adel.

Met hun opvatting bouwen de auteurs voort op een argument dat Kuiper eerder ontwikkelde in zijn proefschrift *Adel in Friesland 1780-1880*. Hij schetste daarin hoe de Friese adel succesvol veranderde van een lokale landadel in een nationale notablenelite. Maar tegelijkertijd benadrukte hij dat deze verandering een verdere nivellering tussen de levensstijl van de Friese adel en de Nederlandse hogere burgerij bewerkstelligde. Maar als Kuiper en Frieswijk gelijk hebben met hun nivelleringsstheorie tussen adel en hoge burgerij, dan zouden die verschillen binnen de adel niet meer moeten bestaan. Alleen burgerlijke kenmerken zouden nog een rol mogen spelen bij verschillen binnen de adel. Als, integendeel, hun constatering dat de Friese adel meer succesvol die transformatie van landadel naar notablenelite heeft weten uit te voeren waar zou zijn, dan zouden leden van de Friese adel zich significant moeten onderscheiden van de rest van de Nederlandse adel. Om na te kunnen gaan of een verschil tussen Friese adel en de rest van de Nederlandse adel niet geweten kan worden aan kenmerken van Friesland zelf, onderscheid ik ook niet-Friese adel die gedurende de twintigste eeuw in Friesland is geboren, er is getrouwd of er heeft gewoond.

Sociale relevantie

In mijn oratie *De maatschappelijke relevantie van hedendaagse Nederlandse adel* (Amsterdam, Vossiuspers, AUP, 2000) liet ik zien dat de Nederlandse adel meer is dan een 'historisch instituut', zoals bijna alle politici bij de behandeling van de nieuwe adelswet hebben beweerd. Uit de door mij gepresenteerde analyses bleek duidelijk dat de Nederlandse adel ook gedurende

De adel op jacht. Een van de jagers is prins Bernhard (vooraan, midden). (foto: collectie Van Haersma-de With)

de twintigste eeuw maatschappelijk relevant is gebleven, al verminderde zonder enige twijfel zijn politieke zichtbaarheid. Dat blijkt uit de weliswaar afnemende, maar nog steeds hoge adelhomogamie (adel trouwt met adel), het onveranderd 'omhoog' trouwen van adellijke vrouwen en het 'omlaag' trouwen van adellijke mannen. Daarnaast blijkt de sociale relevantie uit het blijvend belang van een adellijke afkomst voor het bezetten van eliteposities en de bijzondere betekenis van specifieke adellijke families voor de levensloop van zijn leden. Het zijn stuk voor stuk krachtige bewijzen van het maatschappelijke belang van de Nederlandse adel, ook (en misschien wel juist) in een van de oudste en meest burgerlijke samenlevingen ter wereld.

Hoezeer de publieke zichtbaarheid van dat maatschappelijk belang ook is verminderd, het is daarmee nog geen valide indicator voor het laatste. De mate waarin geïnterviewden hun adellijke cultuur en verleden vermelden in hun levensverhalen is evenmin een betrouwbare graadmeter. De 'maatschappij' handelt namelijk vaak achter

de ruggen van mensen om en motieven en levensverhalen zijn dan dikwijls weinig meer dan onbetrouwbare rechtvaardigingen achteraf.

De doelgroep

In hun inleiding verwijzen Kuiper en Frieswijk een aantal malen naar gegevens die ik in mijn bovengenoemde oratie gebruikte. Diezelfde gegevens gebruik ik nu weer en daarom vermeld ik slechts kort een aantal kenmerken van deze data. Voor de volledige verantwoording verwijs ik naar de tekst van de oratie. Mijn onderzoekspopulatie bestaat uit alle personen met een erkende Nederlandse adellijke titel – na 1899 geboren – die tot een familie behoren waarvan de naam begint met

een letter tussen de G en de N, zoals deze zijn vermeld in de Nederlandse Adelboeken, uitgegeven in de periode 1993 tot 2000. Gegeven het toevallige karakter van deze familienamen kan de onderzoekspopulatie beschouwd worden als een aselechte steekproef uit alle personen met een Nederlandse adellijke titel die in de twintigste eeuw geboren zijn. De verzameling van gegevens over de levensloop van deze personen is niet op hetzelfde moment geëindigd. Zo eindigde de dataverzameling over diegenen met een familienaam die begint met een G in het begin van het afgelopen decennium en van hen wier naam begint met een M aan het einde van hetzelfde decennium. Aan deze gegevens zoals ze zijn verzameld door het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag heb ik niets toegevoegd, noch zaken daaruit verwijderd. Zo is van 3977 personen uit 113 Nederlandse adellijke families de levensloop gedurende de twintigste eeuw in kaart gebracht. Voor dit artikel heb ik alleen personen gebruikt die voor 1970 geboren zijn, hetgeen de steekproef terugbrengt tot 2973 personen. In deze bijdrage gaat het om de volgende variabelen:

1. Het decennium van de twintigste eeuw waarin de persoon geboren is.
2. De Nederlandse provincie of het buitenland waarin de persoon geboren, gehuwd of woonachtig is.
3. Het diploma in het tertiair onderwijs.
4. De adellijke titel van de partner van de adellijke persoon.
5. De hoogste adellijke titel van de beide schoonouders van de adellijke persoon.
6. Het lidmaatschap van een ridderlijke orde van de adellijke persoon of partner. Het gaat hier om een drietal ridderlijke orden: twee protestantse (Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht; Johanniter Orde) en één katholieke (Souvereine Militaire Orde van Malta).
7. De persoonlijke elitepositie. Het vaststellen van het al dan niet bezetten van een elitepositie is gedaan aan de hand van de werkkring, de openbare ambten, etc. In dit artikel gebruiken we de ruime omschrijving van het begrip 'elitepositie'.
8. Elitepositie van de adellijke persoon of partner. De werkkring en de openbare ambten van de partner van de adellijke persoon zijn met dezelfde omschrijvingen van eliteposities door ons gecodeerd.

Op basis van dit steekproefkader kunnen drie families tot de oude Friese adel worden gerekend, te weten: *Sirtema van Grovestins* (drie personen), *van Harinxma thoe Slooten* (24 personen), en *Van Heemstra* (73 personen). Een en ander betekent dat in deze drie oude Friese adellijke families tussen 1899 en 1970 in totaal 100 personen zijn geboren (3,4 % van de totale Nederlandse adel geboren tussen 1899 en 1970).

We kunnen 25 families (815 personen) op grond van een aantekening in het adelsboek bij de geschiedenis van hun familie tot de oude Nederlandse adel rekenen. Ter illustratie vermelden we de oude adelsfamilies, waarbinnen in de genoemde periode meer dan 50 personen werden geboren: *van Heeckeren* (143 personen), *van Hoevell* (135), *van Limburg Stirum* (90), *Mackay* (61), *van Lawick* (60), *van Ittersum* (55) en *von Geusau* (54).

In Friesland zijn tussen 1899 en 1970 46 personen van adel geboren of getrouwd, of wonen daar (1,5 % van de Nederlandse adel). Dat is een laag percentage, vergeleken met de omvang van de Friese adel en het onderstreept het verschijnsel dat de Nederlandse adel in hoofdzaak een randstedelijk verschijnsel is. De familie van *Harinxma thoe Slooten* heeft nog het hoogste aantal (7 personen), gevolgd door niet-Friese families als van *Knobelsdorff*

(4) en achtereenvolgens *De Savornin Lohman*, *Greven*, *van Hardenbroek*, *van Heeckeren* en van *Limburg Stirum* met elk drie personen. Uit de Friese familie van Heemstra zijn er maar twee in Friesland geboren, getrouwd of er woonachtig en van de familie *Sirtema van Grovestins* zelfs niemand.

Oude Friese adel of adel in Friesland?

Uit een vergelijking tussen enerzijds de oude Friese adel met anderzijds de oude Nederlandse adel en de overige Nederlandse adel blijkt dat de eerstgenoemde categorie op een aantal belangrijke kenmerken significant (statistisch relevant) afwijkt van de overige Nederlandse adel. Die afwijking geldt voor de volgende kenmerken: het bezetten van een elitepositie door zichzelf of door de partner, het lidmaatschap van een ridderlijke orde, een adellijke partner, een adellijke schoonfamilie en een tertiair onderwijsdiploma. De kans dat een lid van de oude Friese adel ook lid is van een ridderlijke orde is bijna tweemaal zo groot als gemiddeld en leden van de oude Friese adel hebben gemiddeld anderhalf maal vaker een diploma van het tertiair onderwijs dan de leden van zowel de oude als de overige Nederlandse adel. Deze hogere score van de oude Friese adel is niet uitsluitend terug te voeren op zijn ouderdom.

Rinsmastate (foto: Fries Museum)

Een adellijk huwelijk. (foto: collectie Van Haersma-de With)

Ook op punten als de eigen elitepositie en die van de partner scoort de oude Friese adel hoger dan gemiddeld. Als het dan niet aan de ouderdom ligt, is de afwijkende positie van de oude Friese adel dan een gevolg van het feit dat, zoals uit ons onderzoek bleek, zij nog disproportioneel veel in Friesland woont? De redenering achter deze laatste vraag zou dan deze kunnen zijn, dat in Friesland relatief veel belang aan adel wordt gehecht. Deze laatste veronderstelling blijkt niet te kloppen, want zowel de oudere Friese als de andere binnen Friesland woonachtige adel wijkt slechts op één punt af van de adel buiten Friesland: het hebben van een adellijke schoonfamilie. Dit onderscheid kunnen we echter niet toeschrijven aan het relatief grote aantal leden van de oude Friese adel dat in de twintigste eeuw in Friesland leeft. Daarentegen wel aan het hoge opleidingsniveau van deze categorie. Onder hen bevindt zich namelijk een significant hoger percentage personen met een tertiair onderwijsdiploma.

Oude Friese adel of goede achtergrond?

De in de vorige paragraaf geboden analyses geven nog geen uitsluitsel aan welke bepaalde positieve kenmerken de oude Friese adel zijn voorsprong ontleent. Aan de orde is de vraag of en in hoeverre de leden van de oude Friese adel aan de hand van twee ken-

merken (een adellijke schoonfamilie en een elitepositie binnen het gezin) een voorsprong hebben. Aan de hand van zogeheten logistische regressies is nagegaan, welke effecten er uit gaan van de onafhankelijke variabelen 'oude Friese adel' en 'andere oude adel', respectievelijk 'geboren worden of huwen of wonen in Friesland' op het hebben van een 'adellijke schoonfamilie' als afhankelijke variabele. Met voorbijgaan aan de technische details blijkt ook hier dat de twintigste-eeuwse oude Friese adel significant vaker een adellijke schoonfamilie heeft dan de overige Nederlandse adel. Maar, zo wijzen deze regressies uit, dat komt niet door het geboren worden, trouwen of wonen in Friesland. Zowel oude Friese adel als het leven in Friesland heeft een statistisch zinvol effect op het hebben van adellijke schoonouders. Indien we echter rekening houdend met de andere significante variabelen dan verdwijnt het eerste element en blijkt het eerder gevonden hogere percentage adellijke schoonfamilies bij de oude Friese adel uitsluitend het gevolg van hun hogere adellijke titels, hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Slechts het leven in Friesland vergroot nog steeds de kans op adellijke schoonfamilie (127%) en dat kan niet toegeschreven worden aan een van de gemeten kenmerken. Naast 'adellijke schoonfamilie' is door ons ook de 'elitepositie in het eigen

gezin' als afhankelijke variabele onderzocht. Hier blijkt dat de in de vorige paragraaf gevonden hogere percentages eliteposities in eigen gezin bij de oude Friese adel uitsluitend voortvloeide uit hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden.

Uit het onderzoek kan dus de conclusie worden getrokken dat de oude Friese adel geen specifiek kenmerk is dat die groep een van de rest van de adel afwijkende maatschappelijke positie geeft. Wel beschikt de Friese adel meer dan de rest van de Nederlandse adel over een betere tertiaire opleiding en een hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Alleen door die ongelijke verdeling van deze twee kenmerken is hun maatschappelijke positie anders.

Op grond van deze analyses kan men concluderen dat er nog steeds verschillen bestaan tussen de Friese adel en de rest van de Nederlandse adel. Daarmee wordt de stelling van Kuiper en Frieswijk onderbouwd, die concluderen dat de Friese adel op een succesvolle wijze de transformatie van landadel naar notabelenelite heeft weten uit te voeren. Het succes vloeit evenwel niet voort uit een bijzondere Friese identiteit, maar uit bepaalde gunstige kenmerken van deze groep, vooral hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Maar tegelijkertijd weerleggen de analyses ook het nivelleringsargument van Kuiper en Frieswijk. Het succes is namelijk niet alleen het gevolg van burgerlijke kenmerken (tertiair onderwijs), maar ook van adellijke kenmerken (lidmaatschap van een ridderlijke orde). Dat neemt niet weg dat er in Friesland nog steeds meer adellijke tradities leven. De in die provincie levende adel heeft vaker een adellijke schoonfamilie, hoewel dat de kansen van die adel op een elitepositie niet vergroot.

Geïnteresseerde lezers kunnen de tabellen en analyses, waarop dit artikel is gebaseerd, aanvragen bij de heer Dronkers, Faculty of Social and Behavioural Sciences University of Amsterdam, Department of Sociology and Anthropology, Oudezijds Achterburgwal 185, 1012 DK Amsterdam

**) Professor Dronkers is hoogleraar Empirische Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam*

Frieslands oudheid

Evert Kramer

Na Boeles' archeologisch standaardwerk uit 1951 is met *Frieslands oudheid*, twintig jaar na verschijning als dissertatie, nu ook een omvangrijke handelseditie beschikbaar van de Friese mediëvistiek over het eerste millennium. Tijdens Halbertsma's promotie op deze studie in 1982 waren slechts vijftig gebrocheerde exemplaren van zijn proefschrift voor vakbroeders beschikbaar. Met de postume verschijning van deze dissertatie is nu het brede publiek bediend met de achtergronden rond de opkomst en ondergang van het Friese koninkrijk.

Friese historie en volkskunde. Helaas heeft Halbertsma de verschijning van zijn dissertatie in boekvorm (1982 bij de historicus Jongkees in Groningen) niet meer mogen meemaken. Ruim twee jaar geleden overleed de in Amersfoort woonachtige archeoloog op 78-jarige leeftijd (Zie G. Elzinga's

'Frisia Magna, het tussen Zwin en Wezer gelegen thuisland van de vroeg-middel-eeuwse Friezenkoningen Aldgisl en Radboud is, afgemeten aan de omvang van de huidige provincie Friesland, verschrompeld tot een uithoek voor koeien, kieviten en thuisblijvers, leuk om over te berichten bij de eerste vorst', mopperde Halbertsma in 1984 tijdens een bezoek aan een door medewerkers van het Fries Museum blootgelegde zogenaamde Bonifatiusput in Dokkum. De meest getalenteerden zoeken inderdaad al op jonge leeftijd een goed heenkomen elders, zeker sinds de Franeker universiteit in 1811 werd ont-manteld.

Levensloop

Zo toog Halbertsma die, als nazaat van de met Friese geschiedenis- en literatuurbeoefening sterk verwante familie Halbertsma een naam had hoog te houden, naar Grins. In Groningen studeerde hij geschiedenis en later archeologie bij professor A.E. van Giffen. Al tijdens de moeilijke oorlogsjaren bekwaamde hij zich in het verkennen van oudheidkundige zaken in het Noordnederlandse kleigebied. In 1963 verscheen als neerslag van die eerste verkenningen *Terpen tussen Vlie en Eems* (met atlas), een studie die qua gedetailleerdheid en niveau stellig als dissertatie was aanvaard, ware het niet dat Halbertsma zijn zinnen op iets monumentalers had gezet en wel het compileren en commentariëren van alle nog voorhanden, geschreven bronnen over Friesland uit het eerste millennium. Het tijdvak dus waarin ook 'het rijk van de Friese koningen, opkomst en ondergang' uit de subtitel speelt. Overigens, al in 1958 ontving hij de felbegeerde Joost Hiddes Halbertsmaprijs van de provincie Friesland voor verdiensten op het gebied van de

Hoogtepunten in Friesland waren voor Halbertsma zijn onderzoek van de Sint Bonifatius- en Sint Maartenskerk te Dokkum waarbij zelfs koninklijk bezoek van Juliana in 1954 (uit: H. Halbertsma, *Frieslands oudheid*)

In memoriam, *Fryslân* 5, maart 1999). Bij de bestudering van de geschiedenis van de stichting der vroegste kerken in het oude Frisia Magna, Halbertsma's specialisme bij de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort, wordt hij telkens herinnerd aan het rijke verleden van de Friezen, of hij nu onderzoek deed in het hedendaagse Friesland of elders in het gebied wat nu Nederland heet. Officiële stukken van toen, heiligenlevens (Wigbert, Willibrord, Bonifatius, Liudger) later opgetekend door evangeliepredikers, maar ook archeologische gegevens leverden hem tijdens dit kerkonderzoek prachtige aanknopingspunten op voor oorspronkelijk bronnenonderzoek.

Trots op verleden

Deze doorwrochte, lijvige studie lees je niet even op een achternamiddag. Verstandiger is het om het als een vraagbaak over Frieslands geschiedenis te gebruiken en er zo nu en dan enkele hoofdstukken uit te lezen. Veel van de behandelde thema's zijn ooit als verspreide opstellen in een eerste vingeroefening elders verschenen. Het boek is in drie delen ingedeeld. Allereerst een deel over de Friezen ten tijde van de vroeg-Romeinse periode. In tien hoofdstukken behandelt Halbertsma de onder andere door Tacitus op schrift gestelde geschiedenis van dit gebied benoorden de grote rivieren. In deel II maken we in ruim veertig hoofdstukken kennis met Friezenkoningen, Friese edellieden in Frankenland, de Friese graven Garulf en Gardulf en Friese zeevaarders, en wordt ook de inlijving bij het Frankische rijk uitvoerig besproken. Het onderwerp is dus Frisia magna, het door Friezen gecontroleerde gebied tussen Wezer en Zwin. In deel III tenslotte bespreekt Halbertsma in zo'n tien thema's Frisia ulterior, het Friesland aan de overzijde van de (Oude) Rijn. Hier komt vooral de kerstening aan bod. Frisia citerior (van Zwin tot Oude Rijn) was toen reeds prijsgegeven. Zijn verslechterende gezondheid belet hem gelukkig niet om nog een actueel nawoord/epiloog toe te voegen aan z'n eerdere studies. Op de laatste ontwikkelingen in de Friese archeologie (Wijnaldumonderzoek en de discussie over bewoningscontinuïteit tijdens de volksverhuizingen) gaat hij nog uitvoerig in. De Friezen kennen volgens hem, als een van de weinige volkeren in noordwest Europa, een meer dan tweeduizend jaren ononder-

Halbertsma (links) geeft uitleg over vrijgegraven grafkist aan onder anderen Herman van Slooten (met hoed) tijdens onderzoek naar sporen van vroegere Sint Vituskerken bij het Oldehoofster kerkhof in 1968. (foto: collectie Gemeentearchief Leeuwarden)

broken geschiedenis. Tijdens het laatste deel van de volksverhuizingen was het bewoningszwaartepunt, volgens Halbertsma, vanuit het terpengebied alleen geleidelijk wat meer naar Kennemerland en de Gooistreek verschoven. Hiermee neemt hij ook afstand van het onlangs door Bazelmans geopperde standpunt als zouden de latere volkeren in het Nederlandse kustgebied (merendeels Scandinaviërs volgens deze) door de Franken als Friezen zijn herbenoemd. Daarnaast wijst hij ook de benaming koningsterp van de hand.

Tjitsma kende een goudsmid, en de grote fibula is er gevonden, maar over koningszetels zegt dat te weinig. Dat koningsschap is veel transparanter en laat zich volgens Halbertsma lastig volgen. Ook zijn eigen queeste langs honderden kerklocaties, misschien ook een beetje hopen op een Friese tegenhanger van Childerik, werd nimmer beloond. Diens prestigieuze grafheuvel uit 482 was bij toeval reeds in 1653 ontdekt in Doornik. Wie een stevig antwoord wil hebben op de vraag waar de trots der Friezen met

betrekking tot hun verleden op is gebaseerd, schaffe vooral dit Frieslands oudheid aan. De aan bod komende onderwerpen variëren van door de Romeinse geschiedschrijver Tacitus op schrift gestelde lotgevallen van de Friese vorsten Verrix en Malorix in het Rome ten tijde van Nero rond 58 na Chr. tot de achtergronden van de annexatiepolitiek van Brunswijkse graven in onze contreien in de elfde eeuw. De Brunoonse munten, geslagen in onder andere Garrelswear en Leeuwarden, zijn hiervan de stille getuigen. Dit magnum opus van Halbertsma komt eigenlijk net iets te laat voor het publiek. Sedert de opgravingen op de Tjitsma-terp bij Wijnaldum begin jaren negentig zijn er talloze publicaties verschenen: krantenartikelen, publiksboekjes, kinderromans, museumcatalogi en vakpublicaties hebben uitvoerig stilgestaan bij dit tijdvak uit de Friese archeologie. Wel gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat *Frieslands oudheid* pas de bronnen ontsluit waaraan het waarheidsgehalte van dat legendarische Friesland kan worden ontleend. Halbertsma's werk maakt korte metten met alle criticiasters over een vermeend roemrijk verleden van de Friezen.

Nog steeds actueel

Het werk is zeker niet gedateerd. Over jaren zal alleen de rode draad die Halbertsma bij het lezen van alle bronnen meent te moeten aanhouden, enige aanpassing vereisen. Twintig jaar na verschijning van zijn proefschrift echter is er in de Friese archeologie nog niet zoveel bij ontdekt dat dit grote werk achterhaald zou maken. Een echo van het rijke Friese verleden klinkt in alle bladzijden van zijn werk door, waarmee ook het historische beeld van de Nederlanden krachtig wordt bijgesteld. Hoewel zeker niet zwelgend in een te geromantiseerd verleden, merkt hij fijntjes op dat Hollandse graven zich in de twaalfde eeuw nog beriepen op een Friese afkomst: *Comites Fresonum* (Friese graven). Halbertsma is nooit een terpenonderzoeker/opgraver geweest. We komen bij hem dus geen artikelen over eigen terpenonderzoek tegen. De lijn van dat terpenonderzoek in Friesland vanaf de periode Van Giffen tot aan het Wijnaldumonderzoek wordt eerder in stand gehouden door onderzoek van Waterbolk (Tritsum), Elzinga (Sneek) en Van Es (Oldehoofster terp). Daarnaast heeft veel incidenteel, kortdurend terpenonderzoek in deze con-

treien plaatsgevonden onder auspiciën van het vroegere Biologisch-Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Halbertsma wist als historicus en journalist de grote lijn voor onderzoeker en breed publiek over te brengen.

Bezorging

De bezorgers van dit standaardwerk over Friese mediëvistiek, E.H.P. Cordfunke en H.Sarfati namens de Stichting Centrum Historische Instellingen (SCHI), hebben de immense klus onlangs met fraai resultaat geklaard. Met een ingrijpende redactionele steun en subsidies van talloze, merendeels Friese stichtingen - waaronder het Fries Genootschap - was dit project haalbaar. Het bij Matrijs in Utrecht uitgebrachte werk is rijk geïllustreerd, en voorzien van een register en lijst van trefwoorden in de Epiloog. In een verhelderend Ten Geleide plaatst prof. dr W.A. van Es, Halbertsma's vroegere directeur aan de ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek), deze studie in een breder wetenschappelijk kader van onderzoek van de vroege middeleeuwen. De talrijke Latijnse citaten - Halbertsma's handelsmerk - zijn ingekort, vertaald of naar noten verbannen. De vormgeving maakt het werk overzichtelijker en dus beter verteerbaar voor de lezer terwijl ook de vele honderden illustraties (vondstobjecten, kaartjes, schema's, foto's van opgravingen) het geheel ten goede komen. Een voorproefje van dat laatste is al op het stofomslag te zien: de terp van Hogebeintum, in gouden zonnestralen gevat, met op de voorgrond het kroonjuweel uit Dorestad, een met almandijn ingelegde broche, en koning Radboud. Natuurlijk sluiten er in zo'n omvangrijke studie altijd wat slordigheden. Zo zullen zijn bezorgers op blz. 257 wel even niet bij de les zijn geweest want een dergelijke dierkopfibula dateert uit omstreeks het eerste kwart van de zesde eeuw en het plaatje erboven is toch van een bronzen gesp. Wat opvalt zijn de qua informatie sterk wisselende bijschriften. Of is soms met opzet gekozen voor weglating van herkomst en huidige verblijfplaats van de afgebeelde objecten?

Geen koningen maar hertogen

Halbertsma geeft zijn bronnen nauwkeurig weer hoewel de Finnepisode in de eigenlijke Beowulf en een verloren geraakte, maar in 1705 nog gepubli-

ceerd perkamentblad met een episode dat voorafging aan de inhoud uit het hoofdwerk, twee verschillende bronnen zijn. In dat laatste (blz.295 Halbertsma) komen juist geen directe verwijzingen voor naar Halfdenen of Finn zoals in de Beowulf. Treffend voor het beeld van Frisia Magna, ook nog vandaag de dag, is de foto van buidelvormige kogelpotten op bladzijde 60. In een grote spraakmakende rondreisende Frankententoonstelling (Parijs, Berlijn, Mannheim, 1996) waren dit de enige bruiklenen uit ons gebied, waarmee Frans/Duitse onderzoekers klaarblijkelijk tot op de dag van vandaag het beeld van armzalige Friezen tegenover de rijke Franken in stand proberen te houden. Nèt als hun vroeg-middeleeuwse leiders, de Merovingische vorsten uit de tijd van Aldgisel en Radboud al gewend waren te doen...Niks koningen, hertogen waren het. De lezer van Halbertsma's studie moet straks beter weten. Hun laatste rustplaatsen zoeken we nog steeds. Wie weet wat toekomstige onderzoekers nog zullen weten te onthullen over deze 'heldentijd'.

H. Halbertsma: *Frieslands oudheid. Het rijk van de Friese koningen, opkomst en ondergang.*

Bezorgd door E.H.P. Cordfunke en H. Sarfati. Uitgeverij Matrijs, Utrecht, 2001. Gebonden, voorzien van uitgebreid register, geïllustreerd, 406 blz. f 69,90 (na 1 juli 2001 f 79,90).

1827 - 2002

175 jaar Fries Genootschap

Volgend jaar bestaat het Fries Genootschap 175 jaar. Dit jubileum wil het bestuur van het Genootschap niet onopgemerkt voorbij laten gaan. Ook in het verleden zijn de jubilea gebruikt om de activiteiten nog eens te afficheren door middel van publicaties, congressen en tentoonstellingen. In de komende nummers van *Fryslân* wordt aandacht besteed aan personen en gebeurtenissen uit de geschiedenis van ons eerbiedwaardige Genootschap. Zoals bijvoorbeeld de wijze waarop die jubilea in het verleden werden gevierd.

In de wetenschapsbeoefening in de provincie Friesland en bij het behoud en de musealisering van het Friese culturele erfgoed heeft het Genootschap lange tijd een centrale rol gespeeld. Het Genootschap stond aan de wieg van onder andere het Fries Museum en verzorgde de uitgave van een aantal bronnen-uitgaven op het gebied van de Friese geschiedenis, zoals de geschriften van Jancko Douwama (1849).

U kunt over deze geschriften elders in dit nummer twee artikelen lezen. In de loop der jaren trad het Genootschap wat meer naar de achtergrond. Het Fries Museum verzelfstandigde en nieuwe professionele organisaties namen verschillende taken van het Genootschap

over. Welke taken het Genootschap in het verleden vervulde, de plaats die het innam binnen het Friese culturele fermidden, welke personen daarin een belangrijke rol hebben gespeeld en welke ontwikkeling het heeft doorgemaakt, komen aan de orde in het boek dat historicus Goffe Jensma in opdracht van het bestuur schrijft. Deze geschiedschrijving van het Fries Genootschap verschijnt in september 2002. Daarnaast verschijnt begin 2002 een door Hotso Spanninga samengesteld register op de eerste tachtig delen van *De Vrije Fries*.

De 'echte' viering vindt plaats in september 2002. Het ligt in de bedoeling een feestelijke avond te organiseren

Was het Genootschap eertijds een besloten vereniging van deftige heren, waarvan je alleen op voorspraak lid kon worden, tegenwoordig kan iedereen lid worden, timmert het bestuur stevig aan de weg en geeft acte de présence bij allerlei belangrijke activiteiten op het gebied van geschiedenis en cultuur. Zoals hier tijdens de historische dag in Franeker op 13 juni 1998, waar het Fries Genootschap met een stand vertegenwoordigd was.

WORPERI TYAERDA EX RENISMAEEST,

PRIORIS IN THABOR,

CHRONICORUM FRISIAE

LIBRI TRES.

EDIDIT

SOCIETAS FRISIACA,

HISTORIAE, ANTIQUITATIS LITERARUMQUE STUDIOSA.

Scouardiae,
APUD G. T. N. SURINGAR.
MDCCCLVII.

*Het Fries Genootschap heeft sinds zijn oprichting in 1827 talloze bronnenpublicaties uitgegeven, waaronder het *Chronicorum Frisiae van Worp van Thabor*.*

voor leden en genodigden. De voorzitter van het Genootschap zal een feestrede uitspreken waarna de presentatie van de geschiedschrijving van het Fries Genootschap plaatsvindt. Een dag later wordt een wetenschappelijk congres gehouden rond het thema cultureel nationalisme. Daarbij staat Friesland weliswaar centraal, maar wordt tevens aandacht besteed aan cultureel nationalisme in andere delen van Nederland en van Europa. Daarbij zal de ontwikkeling van liefhebbers en genootschappen naar professionele organisatie een belangrijke rol spelen.

Het Friese Museum stelt een tentoonstelling samen rond het thema de negentiende eeuw. Daarnaast zijn in enkele andere Friese musea exposities te zien over families en objecten welke een belangrijke rol hebben gespeeld in de geschiedenis van het Genootschap. Voorts zijn er plannen om een documentaire over het Fries Genootschap te laten maken en voor de jeugd een project archeologie-op-locatie te organiseren. Bovendien komen *Fryslân* en *De Vrije Fries* in het feestjaar met jubileumuitgaven. Al met al belooft het een interessant jaar te worden. Wij houden u op de hoogte.

Rekening 2000 en begroting 2001

	Rekening 2000 f	Begroting 2000 f	Begroting 2001 f
Baten			
Contributies	77.782	75.000	77.000
Giften en donaties	3.160	3.000	3.100
Verkoop publicaties	40	300	—
Rente en dividend	36.411	32.500	34.000
Bijzondere baten	10.000	10.000	10.000
	<u>127.393</u>	<u>120.800</u>	<u>124.100</u>
Lasten			
Publicaties	106.802	90.000	95.000
Secretariaat en administratie	17.178	16.500	16.000
Drukwerk	748	500	500
Lezingen	7.252	1.000	3.000
Diverse kosten	1.979	2.500	2.000
Frysk lânbouwmuseum	1.000	1.000	1.000
Subsidie uitgaven en projecten	6.000	8.000	6.000
Fonds geschiedschrijving	—	—	—
Nadelig/batig saldo	(13.566)	1.300	600
	<u>127.393</u>	<u>120.800</u>	<u>124.100</u>
Balans per 31 december	2000	1999	
	f	f	
<i>Activa</i>			
Inventaris en voorraden	1	1	
Beleggingen	882.378	889.340	
Vorderingen	9.846	10.914	
Geldmiddelen	194.957	287.100	
	<u>1.087.182</u>	<u>1.187.354</u>	
<i>Passiva</i>			
Eigen vermogen	762.270	791.663	
Fondsen	140.414	151.585	
Kortlopende schulden	184.498	244.106	
	<u>1.087.182</u>	<u>1.187.354</u>	

Contributie 2001

Veel leden hebben de contributie over het lopende jaar reeds betaald en ook nu vaak meer dan het minimum; hiervoor hartelijk dank. Degenen die nog niet hebben betaald, verzoek ik dit zo spoedig mogelijk te doen met gebruikmaking van de u in januari toegezonden acceptgiro.

De minimum contributie is reeds m.i.v het jaar 2000 gewijzigd en bedraagt f 40 voor particulieren en f 100 voor bedrijven en instellingen.

Algemene Ledenvergadering

Op dinsdag 24 april 2001 vindt de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van het Fries Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde plaats in het Fries Museum.

Aanvang: 19.00 uur.

Agenda

- 1 Opening
- 2 Notulen Algemene Ledenvergadering dd 6 juni 2000
- 3 Jaarverslag van de secretaris over 2000
- 4 Rekening en verantwoording door de penningmeester over 2000
- 5 Verslag van de commissie tot het nazien van de rekening over 2000
- 6 Benoeming van de commissie tot het nazien van de rekening over 2001
- 7 Begroting 2001
- 8 Vaststelling contributie 2002
Het bestuur stelt voor de contributie (f 40,-) te verhogen tot 20 euro
- 9 Naam van het Fries Genootschap.
Het bestuur stelt voor de naam van de Fries Genootschap per 1 januari 2002 te wijzigen in:
Fries Genootschap van Geschiedenis en Cultuur. Voor de toelichting wordt verwezen naar *Fryslân* nummer 4, december 2000, pagina 23

- 10 Verkiezing bestuursleden:
Aftredend en niet herkiesbaar zijn de heren mr B. van Haersma Buma en drs J. Woudstra. Het bestuur stelt voor de heer dr Y.B. Kuiper te benoemen tot voorzitter van het Fries Genootschap. Statutair dient de heer Kuiper echter definitief af te treden in 2002, het jaar waarin het 175-jarig bestaan van het Genootschap zal worden herdacht. Het lijkt niet gewenst in de loop van dit jaar van voorzitter te wisselen en het bestuur stelt daarom voor te bepalen dat de benoeming tot voorzitter geldt tot 31 december 2002.
Aftredend en herkiesbaar zijn de heer dr J. Frieswijk en de dames drs E. Makkes van der Deijl-Stam en drs R. Mulder-Radetzky.
Het bestuur stelt voor om mevrouw mr A.E. Duursma-Olthuis (Beetsterzwaag) en de heer drs T. Oppewal (Leeuwarden) tot bestuursleden te benoemen.
- 11 Mededelingen over de onder het beheer van de Stichting *Het Fries Museum* staande musea
- 12 Rondvraag
- 13 Sluiting

Aansluitend verzorgt de heer drs G. Jensma om 20.00 uur een lezing met als titel: *Friese Cultuur: Genootschappelijkheid en overheidszorg, 175 Fries Genootschap.*

Studiedag Aed Levwerd over mondelinge geschiedenis

Om de belangstelling voor de geschiedenis van onze goede stad Leeuwarden te bevorderen en om relevante gegevens daarover vast te leggen, heeft de Leeuwarder Historische Vereniging 'Aed Levwerd' een werkgroep voor mondelinge overlevering (*oral history*) opgericht. Voordat die studiegroep echt met projecten aan het werk gaat, lijkt het gewenst om wat meer inzicht in het onderwerp te krijgen. Tevens wil de studiegroep de belangstelling voor medewerking aan een eventueel mondelinge geschiedenis onder de leden van de vereniging peilen.

Daartoe organiseert de werkgroep op **zaterdag 26 mei van 10.30 - 15.00 uur** in de gehoorzaal van het Ryksargyf (aan de Boterhoek te Leeuwarden) een studiedag over *oral history*, onder voorzitterschap van de gemeentearchivaris van Leeuwarden, Jan Folkerts.

Er worden inleidingen gehouden over:

- 'Interviewen: de kunst van het vak' door Annelies van der Goot (historica en medewerkster Omrop Fryslân)
- 'Ervaringen met een oral history project in Zeeland' door Kees Slager (journalist en medewerker van het VPRO-programma OVT)
- 'Voors en tegens van de mondelinge geschiedenis: van levensverhaal tot verantwoorde geschiedschrijving' door Yme Kuiper (docent RU Groningen)
- 'Oral history van het 'gewone' volk' door Johan Frieswijk (medewerker Fryske Akademy)

Tijdens de dag wordt een zeer eenvoudige lunch geserveerd.

Er zijn geen kosten aan verbonden. Inlichtingen en opgave bij de voorzitter van 'Aed Levwerd', de heer Hein Ehrhardt, tel. 058-2662128 of per e-mail: hein@ehrhdt.nl.

De Kanselarij aan de Leeuwarder Turfmarkt. (Michaël Kooistra/Fries Museum)

De Friese monumentenbijbel

Meindert Schroor

Onlangs is het deel over Fryslân van de elfdelige serie *Monumenten in Nederland* aangeboden aan de gedeputeerde voor Cultuur, Bertus Mulder. Een boek dat om een aantal redenen belangrijk genoeg is er hier aandacht aan te besteden. Allereerst zijn omvang: 364 pagina's, waarin naar schatting zo'n 5000 bouwwerken, van monumentale meesterwerken tot anonieme utilitaire bouwwerken zijn opgenomen.

Voorwerk

Dat is veel, maar de serie *Monumenten in Nederland* is dan ook het publieksresultaat van jaren inventariseren en beschermen, met als (voorlopig) laatste hoofdstuk het MIP en MSP (Monumenten Inventarisatie, respectievelijk Selectie Project, die beide gericht waren op de bouwkunst uit de jaren 1850-1940). Van de resultaten van het MIP werd in 1994 verslag gedaan door Derks, Fermo en Van Weezel Errens in *Architectuur en Stedenbouw in Friesland 1850-1940*. Voorts dienden de door Herma van den Berg gepubliceerde delen over Noordelijk Oostergo van de *Nederlandse Monumenten van geschiedenis en Kunst* als basis. De officiële monumenteninventarisatie heeft een lange traditie met voor Friesland als eerste codificatie de zogeheten *Voorloopige Lijst* uit 1930 naast de nog oudere activiteiten van de Bond Heemschut en de Friesche Bouwkring. Nu ligt er dus een min of meer officiële uitgave waarin naast de Zwolse uitgeverij Waanders, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg participeerde. Eindelijk staan de in Friesland voorhanden zijnde objecten van architectuur en stedenbouw tot 1940 met elkaar in één band en dat voorkomt veel geblader en onnodig zoekwerk.

Vier inleidingen

'Een beknopt naslagwerk voor een breed publiek' zo typeert de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het onlangs verschenen deel over Fryslân. Dat is gezien het voorgaande een bescheiden kenschets. Het enorme aanbod varieert immers van absolute hoogtepunten als de stadhuizen van Franeker en Bolsward tot karakteristieke transformatorhuisjes bij andere Munnekeburen en schrobplaatsen of boenstappen (stalten) aan de Workumertrekvaart in de buurt van Parrega. Een naslagwerk vraagt om een gedetailleerde bespreking, maar alvorens

we daartoe een poging ondernemen iets over de structuur van de uitgave. De kern van het boek wordt gevormd door een circa 260 pagina's grote catalogus waarin de kernen met hun bouwwerken aan bod komen. Dit wordt voorafgegaan door een viertal inleidende hoofdstukken. Het begint met een historische schets van Yme Kuiper, die de belangrijkste zaken uit de Friese historie keurig op een rij zet: terpen, kloosters, kerkelijke geschiedenis, infrastructuur, landbouw, adel, cultuur en politiek, bevolking en 'ontvolking' passeren de revue. Dan volgt een drietal hoofdstukken waar wordt ingegaan op stijl en verschijningsvorm, materiaal en constructie en regio's. De lezer moet zich in het hoofdstuk stijl en verschijningsvorm door een overdaad aan plaatsnamen en jaartallen worstelen en detailering leidt dan al gauw tot derailleren in de vorm van vele slordigheden. Daaronder foutieve aanduidingen als Groot Lankum dat niet in Bolsward maar in Franeker is te vinden of het Franeker-eind dat niet een Leeuwarder maar een Harlinger straat is. Het stadspark in Harlingen heet niet Engelse Werk - dat overigens aan de IJssel onder Zwolle ligt (waar ook de uitgever gevestigd is!) - maar Engelse Tuin en Makkum kent eveneens een zelfstandig Waaggebouw. Ook worden de zogeheten gereduceerde westwerken opgevoerd, torentjes die één geheel vormen met de westgevel van een kerkgebouw. Nergens in het hoofdstuk, noch in de catalogus staat een prent van deze specifieke middeleeuwse verschijningsvorm.

Typisch Fries

Van meer inhoudelijke aard is de behandeling van het streekeigene. Dat maakt nieuwsgierig. Desondanks weten de auteurs weinig méér op te voeren dan maniëristische hardstenen grafzerken, middenganghuizen en Friese dakpannen. Helaas ontbreken de typische ar-

Trafohuisje te Munnekeburen

beiderswoningen (met dikwijls slechts één kamer) die nog op talloze plaatsen in Fryslân te vinden zijn, de Friese boerderijtypen (die elders aan bod komen), de van hun kerkgebouw beroofde torens, de ijsheerbergen en de heerbergen met 'trochreed' of de kaatsvelen en ijsbanen. Zelfs de stinswieren zijn in feite veeleer (onderdelen van) bouwwerken dan louter archeologisch interessante objecten. Dat laatste lijkt wat flauw, maar in de inleiding wordt een overzicht van de cultuurhistorisch meest waardevolle objecten en structuren aangekondigd. Bij het hoofdstuk materiaal en constructie ligt de nadruk op kerken en woonhuizen en missen we de constructie van boerderijen. Die blijkt te zijn ondergebracht bij de regiobeschrijving van Noord-Friesland.

Dubieuze details

Ook daar vallen de nodige slordigheden op, waarvan we een aantal noemen. Hege wierden, die overigens ook in Oostergo en het Lage Midden (Meskenwier, Sytsingawier e.d.) voorkwamen, moet hege wieren zijn en in het moderne Fries wordt het etymologisch correcte begrip wierde met het woord terp aangeduid. Met Rietslenk wordt de Riedslenk of Ried onjuist aangeduid. De term Ried is namelijk afgeleid van stromend water en niet van de daarin veel voorkomende oeverbeplanting die eindigt op een t. Ook maken, in tegenstelling tot hetgeen de auteurs beweren, zijn geëxposeerde ligging en profiel duidelijk dat de Pingumer Gulden Halsband minstens een eeuw jonger moet zijn dan de ringdijken rond de

zogenoeten 'moederpolders'. Alweer tegenstelling tot hetgeen de samenstellers beweren viel het Bildt niet droog na inpoldering, want in de Friese streken was het gebruikelijk om uitsluitend rijpe kwelders in te polderen. De Friese kloosters speelden geen rol bij de bedijkingen, omdat de meeste dijken er al lagen. Dat deden zij wel bij het latere onderhoud en incidenteel bij inpolderingen. Tenslotte nog een drietal uiteenlopende detailpunten: het Nieuwe Kanaal liep niet van Leeuwarden naar Suwâld, maar – veel korter – van Leeuwarden naar het vaarwater de Tijnje, de vijftiende-eeuwse (!) Landweer bij Bakkeveen is zo'n beetje het oudste nog bestaande grotere weerwerk in Fryslân, die overigens wel in de catalogus onder Bakkeveen staat vermeld. Voor het wereldconcern C & A werd in Sneek al in 1841 de basis gelegd door de uit Westfalen afkomstige gebroeders Brenninkmeyer. Het eerste filiaal verrees veertig jaar later in Leeuwarden.

Geografisch 'griemank'

De kern van de uitgave wordt zoals eerder opgemerkt gevormd door de catalogus, getiteld 'Steden, Dorpen, Monumenten'. Tegen de opzet ervan vallen een tweetal hoofdbezwaren in te brengen. De samenstellers hebben het zichzelf onnodig moeilijk gemaakt door te kiezen voor een verdeling naar hoofdkernen, geïncorporeerde kernen (bv. Damwoude als samenvoeging van Akkerwoude, Murmerwoude en Dantumawoude) en omgevingskernen. Ze hebben daarmee gekozen voor een ondoorzichtige indeling die weinig recht doet aan de historie van wat we gemakshalve maar even het Friese 'nederzettingen-landschap' noemen. Dat geldt vooral voor de omgevingskernen. In vele gevallen wordt een hiërarchie gesuggereerd die er niet is. Daarnaast worden de omliggende dorpen toebedeeld aan een omgevingskern die als regel in dezelfde gemeente ligt, maar dat is niet altijd het geval. Belangstellenden in Burgwerd of Hartwerd moeten onder Bolsward (andere gemeente) zoeken, zo ook degenen die meer willen weten over het 'klokhûs' van Hinnaard, dat immers gedurende het langste deel van zijn bestaan in een andere gemeente (Hennaarderadeel) lag dan omgevingskern Easterlittens (Baarderadeel). Zo ook het kwartet Greonterp, Westhim, Wolsum en Abbegea waarvoor men bij het nieuwste dorp in de omgeving Blauhûs 'te plak is'. Het is kortom zeer

Het station in Wolvega

ondoorzichtig. Dit geografisch 'griemank' leidt ertoe dat voor de helft van de Friese dorpen een beroep op het achterin geplaatste topografisch register moet worden gedaan. Een alfabetische indeling op basis van alle dorpen, oud en nieuw, eventueel zelfs de klasieke – gemeente- en daarna dorpsgewijze – indeling zoals de *Voorloopige Lijst* hanteerde, had ons inziens een duidelijke voorkeur gehad.

Nederzettingsgeschiedenis

Een tweede structureel bezwaar schuilt in de inleidende typering van de dorpen. Hier worden korte uitspraken gedaan over de nederzettingsstructuur en de bewoningsgeschiedenis, waarbij men heeft gekozen voor de huidige verschijningsvorm. Daar kleeft op zich geen bezwaar aan, ware het niet dat de korte typering van de bewoningsgeschiedenis vooral in de ontginningsdorpen (veen en zand) gebaseerd zijn op achterhaalde theorieën en soms zelfs ronduit misleidend zijn. Ik neem als voorbeeld Hurdegaryp en citeer: 'Langgerekt dorp, ontstaan op een zandrug (Rijp), waarover de in 1528-31 aangelegde Zwarteweg in 1830 als 'Grinzer Strjitwei' naar Groningen werd doorgetrokken. De bebouwing concentreerde zich langs deze weg en bij het in 1866 aangelegde station'. De werkelijkheid is dat Hurdegaryp net als zijn tegenhanger Garyp ontstaan is als rivierontginning langs de oever van de Wijde Ee (met de oudste kerk op een ondiep gelegen pleistocene opduiking) op het toenmalige hoogveen. Door het dalen van het maaiveld (ontginning, ontwatering, oxydatie etc.) was men genoodzaakt dorp en kerk in de dertiende eeuw te verplaatsen naar de Simmerwei. Vanaf de zeventiende eeuw verplaatste de bebouwing zich nogmaals noordwaarts naar de voorloper van de huidige Stationsweg en Rijkssstraatweg. Aan deze weg werd in

1711 ook de huidige kerk gebouwd, die dus tweemaal binnen de oude kerkenkavel opschoof. De Zwarteweg eindigde, dat weet elke Fries, bij Zwartewegsend (Swarteweisein) en had tot 1830 zijn enigszins omslachtige vervolg via Ryptsjerk richting Hurdegaryp en Groningen. Ook bij de beschrijving van de steden gaat men nu en dan in de fout, zowel in Dokkum (de uitmonding van de Ee lag ten westen van de stad) als Harlingen. Hier wordt het Groninger blokhuis uit 1496 maar weer eens aan de westzijde, in plaats van de oostzijde van de stad geplaatst. Het waren echter juist de Sakkers die hun Blokhuis enkele jaren later aan de westzijde optrokken. Om die reden kon het plan van Jacob van Oyen (1565) dan ook nimmer een vergroting aan de westzijde met zich meebrengen. Zijn plan, dat flink vertraagd en aangepast pas in 1580 werd geïmplementeerd behelsde een uitbreiding met name aan de noord en oostzijde van de stad.

Onmisbaar

De lezer die na het voorgaande denkt met het boek een kat in de zak te hebben gekocht zit er echter naast. Tegenover deze omissies, fouten en achterhaalde interpretaties staat een schat aan bouwhistorische en technische gegevens, die overigens op een uiterst aantrekkelijke wijze zijn vormgegeven. Fraaie foto's, overduidelijke stadsplattegronden en plattegronden van de voornaamste gebouwen maken het doorbladeren van het boek tot een feest. Daarin ligt dan ook de kracht en vooral de waarde van deze uitgave. Trouwens geldt niet voor alle belangrijke boeken, dat niet alles wat er in staat is tot op de letter nauwkeurig is. Onmisbaar dus deze monumentenbijbel van Fryslân!

Ronald Stenver et al. Monumenten van Nederland, Fryslân/Friesland. Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist. Waanders Uitgeverij, Zwolle, 2001. Gebonden, voorzien van registers, geïllustreerd. 364 pagina's. f 95,-.

Studiedag 'Film, Geschiedenis en het beeld van de regio'

Binnen de historische wetenschap is de laatste decennia steeds meer aandacht ontstaan voor de waarde van audiovisueel materiaal als bron. Dit heeft geleid tot professionalisering in het beheer van de grote nationale collecties. Ook in de regio deed deze ontwikkeling zich voor, zij het in mindere mate.

Het Fries Genootschap organiseert in samenwerking met het Fries Filmarchief, de Fryske Akademy, Omrop Fryslân en het Ryksargyf een studiedag over de relatie tussen film en het historisch bedrijf. Deze studiedag vindt plaats op 20 april aanstaande in 'It Aljemint', het nieuwe zalencentrum van de Fryske Akademy te Leeuwarden.

Het programma ziet er als volgt uit

- 10.00 Ontvangst met koffie
- 10.30 Openingswoord door de voorzitter
- 10.35 *Collectievorming bij het Fries Filmarchief* door Anneke van Renssen, directeur van het Fries Filmarchief
- 11.30 Koffiepauze
- 11.50 *Het beheer van een regionale filmcollectie in Groningen* door Harrie Romein, directeur van het Groninger Audio-visueel Archief
- 12.20 *De waarde en betekenis van het audiovisueel erfgoed* door Huub Wijffjes, media-historicus, universitair docent journalistiek en geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen
- 13.10 Lunch
- 14.00 *Het beeld van Nederlands Indië in de naoorlogse films* door Rob de Kam, filmhistoricus en journalist bij het Nieuwsblad van het Noorden
- 14.45 Theepauze
- 15.00 *Research en de produktie van historische films* door Johan Frieswijk, wetenschappelijk medewerker bij de Fryske Akademy
- 15.45 *Zappen door het verleden. De verbeelding van Friesland's geschiedenis op de Friese televisie* door Geart de Vries, journalist bij Omrop Fryslân
- 16.30 Discussie
- 17.00 Afsluiting door de voorzitter

Voorzitter is prof. dr Frank van Vree, hoogleraar mediageschiedenis aan de Erasmus Universiteit en hoofddocent cultuurgeschiedenis en mediastudies aan de Universiteit van Amsterdam.

Inlichtingen bij drs S. van der Woude (058-2127103, e-mail: info@ryksargyf.org). Aanmelding voor deze dag kan geschieden bij het Ryksargyf, t.a.v. drs S. van der Woude, Postbus 2637, 8901 AC Leeuwarden. De kosten bedragen f 25 (inclusief lunch en drankje).

Aanmelding voor de studiedag op 20 april 2001

Naam:

Functie/instituut:

Adres:

Postcode te

meldt zich hierbij aan als deelnemer. Het verschuldigde bedrag à f 25,- is door mij overgemaakt op bankrekening 192326198 t.n.v. Ryksargyf o.v.v. 'studiedag Film & Geschiedenis'.

Handtekening:

Ingezonden

Het Oldehoofster kerkhof in 1933

Met belangstelling las ik in het decembernummer 2000 van *Fryslân*, pagina 26, een mededeling over de tentoonstelling in het Fries Museum van materiaal, dat in 1968/1969 nabij de Oldehove (Leeuwarden) werd opgegraven. Dit bericht bracht bij mij een oudheidkundig onderzoek ter plaatse uit 1933 in herinnering. Ook toen werd het voormalige kerkhof nieuw ingericht, zij het meer aan de oppervlakte dan thans. Bij de werkzaamheden kwamen oude zerken tevoorschijn. Dr A.L. Heerma van Voss, de latere rijksarchivaris, mijn vader, en de heer D.D. Osinga traden aan. Beiden hadden een lange ervaring in het speuren naar gegevens over Friese families, hun wapenschilden en lokale geschiedenis. Daarvan vormden naast archiefstukken met name grafstenen, rouwborden en klokken van vóór de invoer-

ring van de burgerlijke stand een belangrijke, soms unieke bron. Zij waren bovendien kunsthistorisch van veel waarde. Het *Leeuwarder Nieuwsblad* stelde zijn fotograaf ter beschikking en deze nam tevens bijgaande aktie-opname van mijn vader. In die karakteristieke houding heb ik hem vaak bezig gezien, hetzij buiten, eventueel in de winterkou, hetzij in een kerk, waarvan vloer of verwarming werd vernieuwd. In de stad, zoals in de Leeuwarder Galileëkerk of de Franeker Martinikerk, of in een dorp, op Ameland dan wel op het vaste land. Ik herinner me zijn vreugde, toen hij in Berlikum de zerk van zijn voorvader, de grietman Tierck van Heerma vond, een kunstwerk van Vincent Lucas uit 1547. Maar ook het Oldehoofster kerkhof bracht hem her-

haaldelijk voldoening, getuige het volgende voorbeeld. In oktober 1933 ontdekte hij daar de fragmentaire steen van de familie Adius, waaronder stamvader en graankoopman Adie Lambertsz. begraven was. Deze werd burgemeester van Leeuwarden en veroverde in 1580 het plaatselijke blokhuis stormenderhand – het begin van de politieke en kerkelijke omwenteling in Friesland. Het fragment bevatte nieuwe genealogische en heraldische bijzonderheden en gaf mijn vader aanleiding tot een bijdrage aan *De Vrije Fries* 32 (1934), 113/36. Van de hand van zijn echtgenote, mijn moeder, is de foto die een indruk biedt van het toenmalige werkterrein.

M. Heerma van Voss

Ynboek

Johanneke Sytsema

Nije oanwinsten Provinsjale Biblioteek fan Fryslân fan 1 novembar oant en mei 31 desimber 2000

Skiednis

- * **De collectie alba amicorum van Van Harinxma thoe Slooten in de Koninklijke Bibliotheek.** Kees Thomassen. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, cop. 1999. 23 p.
- * **Oostergoo is een verhaal dat nooit eindigt: 1848-1998.** R.S. Wegener Sleeswyk (red.). Heerenveen, Koninklijke Zeilvereniging Oostergoo, 1998. 84 p.
- * **500 jaar Hof van Friesland:** bijdragen aan het herdenkingsymposium gehouden te Leeuwarden 24 septembar 1999. D.P. de Vries en P. Nieuwland (red.). Hilversum, Verloren/Leeuwarden, Ryksargyf. 2000. 102 p.
- * **Mode in Friesland/Moade yn Fryslân/Fashion in Friesland: 1750-1950.** Gieneke Arnolli. Leeuwarden/Ljouwert, Fries Pers Boekerij, cop. 2000. 80 p.

- * **Architectuur in Fryslân: 1940-2000.** Jouke van den Bout et al. Leeuwarden/Ljouwert, Fries Pers Boekerij, cop. 2000. 144 p.

Pleatslike skiednis

- * **Burgers in de bijstand:** werklozen en de ontwikkeling van de sociale zekerheid in Leeuwarden van 1880 tot 1930. Paul Th. Kok. Diss. Franeker, Van Wijnen, cop. 2000. 436 p.
- * **Fragminten út 'e tiid fan Ferwert en Hegebeintum.** Pyt Nauta. Ferwert, Pyt Nauta, 2000. 108 s.
- * **Van riet en rotan:** de geschiedenis van de rietvechtindustrie en de Rijksrietvechtschool te Noordwolde. Jan de Vries. Oldeberkoop, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, 2000. 159 p.
- * **Vlechten kan niet meer:** de geschiedenis van de vlechtindustrie in Noordwolde. Lourens Looijenga. Vledder, Looijenga, cop. 2000. 127 p.
- * **Op weg naar Wiuwert en Britswert.** Arie Hitzert et al. Stichting De Historie van Wiuwert en Britswert, 2000. 136 p.
- * **Harlingen, mien stadsje. Harlingen,** Vereniging 'Oud Harlingen', 1970-2000, dl. 4. Harlingen, 2000.
- * **Sondel door de eeuwen heen.** Doede Deinum et al. Sondel, Uitg. door de bewoners van Sondel. 2000. 159 p.
- * **De Tike? Waar ligt dat?** Een sociaal, cultureel en historisch overzicht van een klein, onbekend, maar niet onbetekenend dorpje in de Friese Wâlden. M.A. de Bruin. 3e gew. dr. De Tike, 1999. 233 p.
- * **Terschellinger historie.** A.J. Zwaal, 2e, herz. uitg. Terschelling, Gemeentemuseum Het Behouden Huys, 2000. 128 p.
- * **150 jaar Barkmeijer:** 1850-2000. Klaas van der Schuit. Stroobos, Barkmeijer. 2000. 148 p.

Genealogy

- * **Geschiedenis van de familie De Boer:** stamboom van een geslacht dat begon in Lioessens. Kees de Boer. Assen, Kees de Boer. 2000. 576 p.
- * **Och, arme:** begraven in vak C van de oude begraafplaats te Heerenveen. F.J. Hoornveld-Schoppen. Leeuwarden, 11R, cop. 2000. 48 p.
- * **Kwartieren Greidanus-Jaeger in stamreken.** G.J.J. van Wimersma Greidanus. 's-Gravenhage', Koninklijk Nederlands Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde
- * **Het geslacht Jorna Clemens.** W.A. Clemens. Boxtel, W.A. Clemens, 1992. 37 p.

Ferskaat

- * **Het beleid inzake unieke regionale talen:** een onderzoek naar het beleid en de beleidsvorming met betrekking tot een drietal unieke regionale talen: het Fries in Nederland en het Noordfries en Sorbisch in Duitsland. Piet Hemminga. Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy, 2000. 521 p.
- * **Het Jabikspaad:** wandel- en fietsroute van Sint-Jacobiparochie (Fryslân) naar Hasselt (Overijssel). NIVON, regio Noord. Drachten, NNBT/Stichting Jabikspaad Fryslân, cop. 2000. 108 p.
- * **Feroaring yn byld en bân:** Fryske bernepoëzij yn de tweintichste ieu. Jant Laverman. Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy, 2000, diss. 204 s.
- * **Nije list fan frjemde wurden.** Beart Oosterhaven. 2e útwreide printinge. Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy, 2000. 170 s.
- * **The shadow in the sands:** being an account of the cruise of the yacht Gloria in the Frisian Islands in the April of 1903, and the conclusion of the events described by Erskine Childers in his narrative *The riddle of the sands*. Sam Llewellyn. London, Headline Feature, 1998. 278 p.
- * **De lezingen gebundeld:** teksten van de Magister Alvinus-lezingen, gehouden in de Martinikerk te Sneek 1994-2000. Breyten Breytenbach et al. Sneek, 2000. 144 p.

Banden van vriendschap

Van 14 april tot en met 24 juni organiseert het Fries Museum in nauwe samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag de tentoonstelling 'Banden van vriendschap' rond de elf alba amicorum van de collectie Van Harinxma thoe Slooten. Deze vriendenboekjes – in feite de voorlopers van het huidige poëzie-album – zijn gemaakt aan het einde van de zestiende en het eerste kwart van de zeventiende eeuw. Ze waren ooit het persoonlijke eigendom van jonge mannen en vrouwen uit het Friese adellijke geslacht Van Harinxma thoe Slooten. In *Fryslân*, 6, nr 1, maart 2000, is uitvoerig aandacht besteed aan deze boekwerkjes.

De in 1999 door de Koninklijke Bibliotheek aangekochte collectie alba amicorum Van Harinxma thoe Slooten staat centraal in de tentoonstelling 'Banden van vriendschap'. De chique uitvoering, de prachtige wapenschilderingen, de fraaie illustraties en de bijdragen van belangrijke geleerden zoals Theodorus Beza (een van de grondleggers van het calvinisme) en de Antwerpse drukker Plantijn, maken het tot een bijzondere collectie. Alle eigenaren stammen bovendien uit kringen rond dezelfde familie (Van Harinxma thoe Slooten). Opmerkelijk is dat vier alba uit deze collectie aangelegd zijn door een vrouw. Vrouwenalba zijn over het algemeen duidelijk in de minderheid, aangezien vrouwen geen universitaire opleidingen volgden, maar

'thuis' bleven wachten op een geschikt huwelijk. De collectie bevat verder alba van drie broertjes, de tweeling Homme en Juw en de jongere Pieter. Juist deze alba zijn belangrijk omdat de drie broers gezamenlijk een academische reis hebben gemaakt. Vergelijking laat zien dat bepaalde geleerden (net als juffen in het poëzie-album) steeds dezelfde tekst opschreven. Naast de tentoongestelde alba wordt in 'Banden van vriendschap' ook aandacht besteed aan het milieu waarin de Van Harinxma's verkeerden, aan de reizen die men gewoon was te maken langs de Europese universiteiten en aan de typische nadruk op wapens. Verder is een aantal portretten te zien van alba-eigenaren en mensen die erin hebben geschreven. Met behulp van

een diaprogramma in de tentoonstelling is het mogelijk enkele alba als het ware door te bladeren. Bovendien maakt de Koninklijke Bibliotheek een website waarop een selectie van interessante bladzijden uit alle alba te zien is.

Achtergrond

De alba amicorum, waarvan de eerste geschreven zijn in de zestiende eeuw, zijn de voorlopers van het huidige poëzie-album. Zijn de bezitters van het poëzie-album vooral jonge meisjes, de alba werden aangelegd door merendeels kapitaalkrachtige jongemannen, die voor hun opleiding en opvoeding langs Europese universiteiten trokken. De studenten namen hun vaak luxueus uitgevoerde kleine blanco boekjes mee op reis en lieten er hun medestudenten en hooggeleerde leraren een inscriptie in schrijven. Nu, eeuwen later, kunnen we dus precies volgen, wie ze tegengekomen zijn, hoe hun reis door Europa is verlopen, hoe lang ze verbleven in iedere universiteitsstad en wat voor soort inscripties ze voor elkaar maakten. De inscripties – soms niet meer dan een devies, een motto of een bon mot – werden door adellijke personen vaak voorzien van een ingekleurd wapenschild. Hooggeleerde heren leverden vaak tekstueel een grotere bijdrage bijvoorbeeld in de vorm van een citaat van een beroemde schrijver uit de klassieke oudheid. Vertaald naar 2001 kunnen we de alba zien als een V.I.P.-handtekeningboekje, gelardeerd met degelijke én schalkse teksten en enkele illustraties.

Een adellijke dame (Jel van Roussel?) als Venus op een praatwagen. Allegorische voorstelling in het album van Jel van Roussel (foto coll. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag)

Agenda

ANJUM

Anjumer Molen "De Eendracht",
Mounebuorren 18.

Tel.: 0519-321926. Open: ma 13-17, di t/m
za 10-17

Doorlopend

Zes zolders kijkgenot

- Vaste exposities, zoals een foto-expo van molens in Friesland en Dongeradeel, molenmodellen, kunst uit zee, molenaarsgereedschap en boersenspul, raderwerk (spoorwielrondsels), aandrijving en een prachtig uitzicht.

BURGUM

Streekmuseum/Volkssterrenwacht Burgum,
Menno van coehoornweg 9.

Tel.: 0511-465544.

Open: di t/m za 14-17, vr 14-17/19-22

t/m 22 april

Bartlehiem en Bellehem, boeren en nonnen

- Uit archeologisch onderzoek (1999) is gebleken dat de kloosterterp van Bartlehiem tenminste tweeduizend jaar bewoond is geweest. In de eerste twaalf eeuwen bestond de bewoning uit boeren die voornamelijk voor eigen gebruik produceerden. In 1170 vestigde zich hier het nonnenklooster Bellehem. Het klooster verwierf onder meer veel grondbezit en produceerde ook voor lokale markten, zoals een plaatselijke veulen- en paardenmarkt onder de naam 'Schnellemerck'. In 1580 kwam er een eind aan het bestaan van het klooster en gebouwen en grond kwamen in bezit van de Staten van Friesland. Na 1600 keerden de boeren terug op de terp, een situatie die tot onze tijd stand hield. Naast grondsporen leverde het onderzoek ook diverse voorwerpen op waarvan enkele nog niet eerder in ons land zijn aangetroffen, zoals een verguld zilveren muntfibula. De munt is geslagen op naam van koning Urosh I van Servië (1243-1276)

t/m 22 april

Een toekomstige tijd. Almanakken uit de collectie Dam Jaarsma

- Deze expositie is samengesteld met materiaal uit de nalatenschap van Adam Aukes (Dam) Jaarsma. Jaarsma is onder meer bekend door zijn werk voor het Meertens Instituut voor Volkskunde. Voor dit instituut verzamelde hij meer dan 15.000 volksverhalen. Van de bijna honderd tentoongestelde almanakken dateren zes exemplaren uit de achttiende eeuw. De negentiende eeuw is goed vertegenwoordigd met 66 boekjes. De overige almanakken dateren uit de twintigste eeuw. Zelfs de 21ste eeuw is vertegenwoordigd met de laatst overgebleven almanak, de 'Enkhuizer'.

DOKKUM

Natuurmuseum Dokkum,

Kleine Oosterstraat 12. Tel.: 0519-297318.

Open: ma t/m vr 10-12, 13-17

Allemaal beestjes

- Verscheidene verzamelaars exposeren de door hen in de loop der tijden verzamelde dieren

Doorlopend

Gluren mag

- Deze vaste expositie in de grootste overdekte kijkhut van Nederland geeft de be-

zoeker een beeld van de natuur in Noord-Oost Friesland. U kunt hier bijvoorbeeld gluren naar dieren in hun eigen omgeving zoals 'Op het Wad' en 'In het Lauwersmeer' en prachtige diorama

DRACHTEN

Museum Smallerland, Museumplein 2.
Tel.: 0512-515647.

Open: di t/m za 11-17, zo 13-17.

t/m 15 april

Oog in oog

- Tentoonstelling waarbij het geschilderd en getekend portret centraal staat.

In het kinder kabinet van het museum waar gewoonlijk kinderen in de gelegenheid worden gesteld hun werk te tonen, zijn kinderportretten uit de collectie van het museum te zien, die door beeldend kunstenaars zijn gemaakt. Het zijn werken van Thijs Rinsema, Ids Wiersma, Jan Planting en Mare van der Woude. Van Sierd Geertsma hangt er een recent in langdurig bruikleen verkregen jongensportret.

In de educatieve ruimte van het museum staat de bezoeker oog in oog met vierentwintig portretten, waarvan een aantal nog niet eerder getoond zijn. De tentoonstelling geeft een divers en boeiend beeld van de portretkunst uit de collectie van het museum.

Er worden acht zelfportretten van kunstenaars getoond. Naast de werken in olieverf van Klaas Koopmans, Pier Feddema, Pieter Pander, Dinie Boogaart, Thijs Rinsema, Ids Wiersma, Jan Planting, Sierd Geertsma en Hein Froonen, zijn er ook bijzondere tekeningen te zien van Sjoerd H. de Roos en Jaap Nieuwe.

t/m 22 april

Anke Kuypers

- Expositie van sculpturen, schilderijen, tekeningen en sieraden

GORREDIJK

Stichting Streekmuseum Opsterlân,

Hoofdstraat 59. Tel.: 0513-462930.

Open: di t/m vr 9-17, za 13-16

Verveningszaal

In deze zaal staat een maquette opgesteld die de verwerking van een vervening heel duidelijk uitbeeldt. Aan de hand van kaarten, foto's diverse turfsoorten, enkele gebruiksvoorwerpen en een nagemaakt veenhuisje krijgt de bezoeker een goed beeld van het leven in de turfsterkerij.

Hein van Vlietzaal

Een unieke verzameling stenen is door de in 1956 overleden amateurgeoloog en -archeoloog Hein van der Vliet nagelaten, zoals de eerste authentieke vuistbijlonden in Nederland, vijf panelen over het gebruik van de artefacten. Op een wandkaart van Europa worden de plaatsen van herkomst van de uitgestalde verzameling aangegeven.

Voorts wordt aandacht gegeven aan de voormalige Joodse gemeente, de socialistische beweging en de P.W. Jansenstichting in Gorredijk.

JOURE

Museum en informatiecentrum Oldtimer

Select, Madame Curieweg 4.

Tel. 0513-415499. Open: wo t/m zo 10-17

- Tentoonstelling over 75 jaar Ford in Nederland

KORNWERDERZAND

Kazemattenmuseum Kornwerderzand.

Tel.: 058-2664865

Doorlopend

Het leven van de soldaat

- Zeven kazematten zijn heringericht in de stijl van de meidagen van 1940. Achter betonnen muren van drie meter dik ziet u hoe het leven van de soldaten op Kornwerderzand was.

LEEWARDEN

Fries Museum, Turfmarkt 11.

Tel.: 058-2123001.

Open: di t/m zo, 2e paasdag 11-17

tot april

Mode op z'n Fries

- Twee eeuwen Friese kleding (1760-1960). Tentoonstelling, waarin oude Friese kleding en het Nieuw Fries Kostuum de hoofdrol spelen.

t/m 8 april

Jacobus Sibrandi Mancadan, de Friese landschapsschilder uit de Gouden Eeuw

- Tentoonstelling van een selectie van de landschappen van deze beroemde schilder (1602-1680). De getoonde werken zijn topstukken uit eigen collectie en bruiklenen van diverse museum in binnen- en buitenland. Mancadan werd in Minnertsga geboren en wordt beschouwd als de grootste Friese landschapsschilder uit de Gouden Eeuw. Hij is vooral bekend geworden om zijn vaak bergachtige landschappen waarop herders, rotspartijen, vee en aan Italië herinnerende ruïnes uit de klassieke oudheid voorkomen. Daarnaast schilderde hij veel Scandinavische en Nederlandse landschappen. Mancadan gebruikte voornamelijk bruine, grijze en gelige tinten. Kenmerkend voor zijn schilderijen is dat zijn landschappen geen horizon hebben.

t/m 22 april

Stadsarcheologie

- In het prentenkabinet van het Eysingahuis in het Fries Museum krijgt de bezoeker inzicht in de activiteiten rond dertig jaar stadsarcheologie in Leeuwarden. De uitkomst is een serie verrassende vondsten uit zeer uiteenlopende locaties: kerken (Grote Kerk, Oldehoeve), kloosters (Galileëer), voornamen steenhuisen (Amelands- en Landschapshuis), stadswalpoort (Wirdumer), oude handelsstraat (Grote en Kleine Hoogstraat, Gouverneursplein) en voormalige rivierloop (Zaailand)

t/m 10 juni

Pijlers

- Expositie van werk van Henk Bleeker, Machiel Braaksma, Machteld van Buren, Anne Feddema, Tjibbe Hooghiemstra, Claudt Jongstra, Zoltin Peeter, Freark van der Wal, Ramon van de Werken, Marten Winters en anderen

14 april t/m 24 juni
Banden van vriendschap
 - Expositie van de collectie alba amicorum van Van Harinxma thoe Slooten. Zie artikel eerder in dit nummer

Julius Caesar bezoekt de tombe van Alexander de Grote. Gouache naast de albuminscriptie van Julius van Mechema voor Juw van Harinxma, zonder plaats, 1625; fol. 111r. (coll. Koninklijke Bibliotheek te Den Haag)

t/m de zomer
Uit de doeken
 - Een opmerkelijke expositie van schilderijen met daarop afgebeelde kleding. Opvallende kledingstukken en accessoires staan opgesteld naast portretten van kleine en grote mensen, en genrestukken. Het is een ontdekkingstocht langs meer en minder bekende onderdelen van verschillende modes van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw

Buro Leeuwarden

t/m 8 april
Genesis
 - Expositie van werk van Gillion Grantsaan, waarin het telkens om verandering draait. Hij definiteert oude dingen als nieuw en maakt daarbij gebruik van foto's, een oude houten vloer, afgeknipt haar, historische teksten en muziek

Verzetsmuseum

t/m 6 mei
Geen kinderspel
 - De tentoonstelling *Geen kinderspel, kinderen en de holocaust, fantasie en spel*, maakt duidelijk onder welke omstandigheden joodse kinderen in Europa tijdens de holocaust (over-)leefden. Daarbij vormen speelgoed en spelletjes die belangrijk waren voor joodse kinderen, het uitgangspunt. Deze tentoonstelling is een reizende versie van een vaste expositie die is te zien in het Herinnerings- en Documentatiecentrum Yad Vashem in Jeruzalem. Na 6 mei is deze tentoonstelling nog te zien in Kamp Vught, Kamp Westerbork en Haarlem.

Museum Het Prinsessehof,
 Grote Kerkstraat 11. Tel.: 058-2127438.
 Open: di t/m zo 11-17

t/m 22 april
Stad in aanbouw. Kinderen maken een stad van klei
 - In de tentoonstellingszaal van het Prinsessehof maken kinderen een stad die voldoet aan hun eigen wensen: een stad voor en door kinderen. Leerlingen uit de groepen vijf t/m acht van het primair onderwijs kunnen op afspraak een stuk aan een stad bouwen, zodat deze groeit tijdens de tentoon-

stelling. Bezoekers kunnen het proces van de groeiende stad volgen en tevens de werkzaamheden van de kinderen, gedurende de twee dagen per week, bekijken. Het museum wil door middel van dit project de aandacht vestigen op het werken met klei door kinderen.

De Prins van Leeuwarden

The Golden Boys Party
 - Expositie van orangeaïlles en beelden van Bort Drost

Fries Natuurmuseum, Schoenmakersperk 2.
 Tel. 058-2129085.
 Open: di t/m za 10-17, zon-feestdagen 13-17

t/m 8 april
Wandeling langs de wadden
 - Tentoonstelling van een 185 km lange voettocht door kunstenaar Lieuwe Wynia langs de Nederlandse waddenkust. Hij liep in de zomer van 2000 van Nieuw Statenzijl naar de kop van de Afsluitdijk. De kunstenaar heeft deze wandeltocht omgezet in een kunstenaarsimpressie. Bij elk coördinaat op de kaart die de waddendijk kruist heeft hij twee foto's gemaakt, een van de zeekant en een van de landkant. Zo zijn er 76 keer twee opnames ontstaan die op deze tentoonstelling zijn te zien. Daarnaast is de gelopen route te volgen aan de hand van topografische kaarten, zijn dagboekfragmenten die Wynia gedurende de wandeling schreef te lezen en zijn voorwerpen, die hij op de waddendijk aantrof, te zien. In vitrines de albums die hij naar aanleiding van andere wandelingen maakte, zoals 'De Slachte, monument van een dijk' en 'Het ondergrondse landschap van de kustlijn'. Deze tentoonstelling, een samenwerkingsproject met het Natuurmuseum Groningen, is in Groningen te zien van 20 april tot en met 5 augustus.

SURHUISTERVEEN
 Spaar- en Voorschotbank, Jaco Binneslaan 9a.
 Tel. 0512-369999. Open: di t/m vrij 14-17

Oud, maar nog steeds een stuk
 - Onder de verzamelnaam 'oude fondsen' worden aandelen en obligaties samengevat die vooral met het opkomen van de industrialisatie werden uitgegeven om een bepaalde onderneming van kapitaal te voorzien. Ontaan van deze sentimenten zijn aandelen niets anders dan een 'geschreven of gedrukt bewijs van deelname in het kapitaal van een onderneming'. Wanneer de uitgever van de waardepapieren zijn verplichtingen ten opzichte van de aandeel- of obligatiehouders om een of andere reden niet meer kan nakomen, verdwijnen deze uit de beursnotering. De gekoesterde waardepapieren zijn dan opeens niets meer waard. Men zou verwachten dat dergelijke waardeloos geworden papieren in de papierversnipperaar zouden belanden, maar dat is vaak niet het geval. Voor velen vertegenwoordigen die oude waardepapieren toch nog steeds in zekere mate een gekoesterde maar verloren droom en die wordt niet zomaar weggegooid. Bovendien hebben veel oude waardepapieren door hun fraaie en smaakvolle uitvoering een zekere uitstraling die menig exemplaar van de ondergang zal hebben gered. Dat is ook de reden dat 'oude fondsen' een gewild verzamelobject is geworden voor een nog steeds groeiende groep verzamelaars.

Tot 1 januari 2002
De komst van de EURO
 - Ondanks alle discussie nadert de invoering van de EURO in een razendsnel tempo. De vraag hoe de nieuwe munten en bankbiljetten er uit gaan zien dringt zich op en steeds vaker houden de (veronderstelde) gevolgen van de eenheidsmunt de gemoederen bezig. Een goede reden voor het Munt en Penningkabinet dit onderwerp een ducht onder de loop te nemen.

SWICHUM
 Nicolaes Tsjerke, Ayttdyk 3.
 Tel.: 058-2552635.
 Open: ma/wo 9-11.30, di 14-17, zo 10-18

Doorlopend
De uitvaart in al haar aspecten
 - Weinig mensen zijn op de hoogte van de vele nieuwe mogelijkheden omtrent de uitvaart. De Stichting Uitvaart-Informatie Friesland biedt door middel van voortdurend wisselende tentoonstellingen zoveel mogelijk informatie. Daarnaast is het kerkje uiteraard ook te bezichtigen

TERSCHELLING
 Gemeentemuseum 't Behouden Huys,
 Commandeurstraat 30-32.
 Tel.: 0562-442389.
 Open: ma t/m vr 10-17, za/zo 13-17

Doorlopend
Terschelling bij haarslicht
 - Het eilandleven in de negentiende eeuw

VLIELAND
 Museum Tromp's Huys, Dorpsstraat 99.
 Tel.: 0562-451600.
 Open: di t/m vr 11-17, za-zo 14-17

Doorlopend
 - Tentoonstelling van werk van zeeschilderes Betsy Akersloot-Berg

De Noordwester, Vlielands Centrum voor Informatie en documentatie,
 Dorpsstraat 150. Tel.: 0562-451700

Doorlopend
Schatten uit de Noordzee
 - Wrakvondstencolder: vondsten van de bodem van de Noordzee vanaf eind 1800 tot 1996.

WOMMELS
 Museum "De Striid tsjin it Wetter",
 Ald Hiem 2. Tel.: 0515-331625 of 331595.
 Iepen 1 maaie oant 1 novimber: ti o/m snein 14-17

Doorlopend
 - Tentoonstelling over de terpentijd en de geschiedenis van de Slachtedyk.

Vrouwen en wetenschap

Steeds meer vrouwen willen verder leren. Waren in het verleden de jongens rijkelijk in de meerderheid, tegenwoordig melden evenveel meisjes als jongens zich voor een studie aan bij de universiteiten. Toch zijn de vrouwen in de hogere academische regio's sterk in de minderheid. Met andere woorden: wetenschappelijk onderzoek is een mannenzaak. Ook in Fryslân. De Provinsjale Biblioteek fan Fryslân heeft deze kwestie in het kader van Vrouwenweek 2001 bij de kop gepakt. Op 10 maart jongstleden vond een forum plaats waar wetenschappelijke 'kopstukken' als Tony Feitsma, Annemieke Galema en Lammert Jansma hun licht over dit onderwerp lieten schijnen. Tony Feitsma is emeritus hoogleraar Fries en heeft een geheel eigen visie op vrouwen in de wetenschap, Annemieke Galema is verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen en Lammert Jansma is directeur van de Fryske Akademy. Deze laatste vertelde over het emancipatiebeleid in de wetenschap bij de Fryske Akademy.

Op 15 maart vond een lezing plaats over de integratie van allochtone vrouwen in Friesland, met name vrouwen van Surinaamse en Marokkaanse afkomst. Zij vertegenwoordigen de twee grootste niet-westerse allochtone bevolkingsgroepen in onze provincie. De lezing werd verzorgd door Marja Janssens van de Fryske Akademy, die een onderzoek doet naar de integratie van allochtonen in Fryslân. In het kader van de Vrouwenweek keek zij specifiek naar de vraag of de huidige economische en culturele ontwikkelingen nieuwe kansen bieden aan allochtone vrouwen in Fryslân.

Deze tentoonstelling 'Literatuur over vrouwen en wetenschap' kunt u tot en met 31 maart bezichtigen in de Provinsjale Biblioteek fan Fryslân. Deze tentoonstelling is gratis toegankelijk.

Titelgravure van *Het geestelyk [sic] leven der ziele* (1685) van Geertruida Sluiter, met daarop een lezende vrouw. (Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UvA), OK 72-223. Deze illustratie is opgenomen in het proefschrift (pagina 233) van Annelies de Jeu 't Spoor der dichtersessen': netwerken en publicatiemogelijkheden van schrijvende vrouwen in de Republiek (1600-1750), in 2000 verschenen bij Uitgeverij Verloren in Hilversum.

Verschijningsdata Fryslân in 2001:

nr. 2	juni	kopy inleveren voor 1 mei
nr. 3	oktober	kopy inleveren voor 1 september
nr. 4	december	kopy inleveren voor 1 november

Redactieadres:
Postbus 6091, 8902 HB Leeuwarden.
Telefoon/fax 058-2665309.
E-mail: varenius@planet.nl

Kopy, bij voorkeur op diskette of via e-mail sturen naar het redactieadres.

Advertentietarieven:

Hele pagina	f 750,-
Halve pagina	f 450,-
Kwart pagina	f 275,-
Achtste pagina	f 175,-

Advertenties sturen naar het redactieadres:
Postbus 6091, 8902 HB Leeuwarden.

BOKWERDER BELANG.

Nieuws- en Advertentieblad voor Bokwerd en wijde Omgeving
Uitgegeven door de Vereniging voor Dorpsbelangen

Het is met zeggen
niet te doen

Rink van der Velde schreef jarenlang onder het pseudoniem Wabbe Wisses R.zoon in het Weekblad Bokwerder Belang over het wel en wee in Bokwerd. Deze rubriek in de Leeuwarder Courant werd door veel lezers zeer gewaardeerd. Nadat de serie was gestopt werden de afleveringen gebundeld en in boekjes uitgegeven. Rink van der Velde bediende zich in het Bokwerder Belang van 'vertaald Fries', hetgeen de meest kromme zinsconstructies opleverde, en nam daarbij allerlei maatschappelijke situaties en politici op de hak.

Aksident

Wij kunnen er schijnbaar maar min bij weg, want toen wij het een paar weken geleden even op een zacht zin zetten, aangezien wij de vrouw handlangers moesten bij het huishouden en wij wouden ook even achter de kieviten aan, maar wij waren er nog geen week bij weg en daar was het al in de war met onze regering en gooide Van der Agt de brut er bij neer, alhoewel wij hem van te voren ook nog gewaarschuwd hadden, maar niet om zeggen geven willen vanzelf, zo zijn die Brabantse roomsen. Maar in ons eigen Bokwerd werd de boel ook weer knap in de bulten gejaagd, dat wij moeten maar gauw los en daarbij kort kramen, aangezien wij zeer veel nieuws hebben.

Wat nu dat aksident in ons eigen dorp aanbelangd en waar wij dus maar mee uit eind zetten, aangezien dit ook te krijgen heeft met het donderjagen van Den Uyl en Van der Agt en zijn mannen, dit was ons aanvaankelijk ontkomen, want wij waren die dag met de vrouw de bedderij aan het wieren geweest vanwege het fraaie voorjaarsweder en dan is het een goed ding en breng de hele boel even in de buitenlucht en toen zei de vrouw, nu kan de kachel ook wel onder de schoorsteen weg, dan hebben wij dat ook maar weer gehad, dat dit werd een heel geschrep en na deze bannige dag, hadden wij de eind in de bek, dat wij zeiden: Dorpsbelang moet hem vanavond maar zonder ons redden. Zodoende gaven de vrouw en wij ons al op negen neer.

De andere dag hoorden wij van Doeke Vaartjes hoe het om en toe was gegaan op de vergadering en dat was zo: de daags van te voren was de regering afgetreden en nu hebben wij zoals wij allen weten hier in Bokwerd niet zulke politieke mannen, dat wij hier grote kwesties hebben, waar wij goed blij om zijn mogen, want laten de grote mannen het in Den Haag maar uitboksen en de gewone man wordt door de grote heren toch altijd voor de kruiwagen gereden en als wij daar zo'n Vondeling op die grote stoel in de Staten-Generaal zitten zien, dan denken wij ook wel eens: was er in de Stellingwerwen niets meer te verstrijken, dat u het nu hogerop bezoeken moet, en nu is Vondeling de minste niet eens. Wij wilden maar zeggen, in Bokwerd blijven wij altijd aardig ons zelf, maar dit pakte deze avond helaas wat anders uit, hetgeen te betreuren is, want wat was namelijk het geval?

Het was een druk bezochte vergadering, aangezien het over het ISP-plan ging en dat wilde vanzelf niet één missen, en Doeke Vaartjes kon dan ook een volle zaal het welkom toeroepen, in het bijzonder onze plaatselijke agoog Drs. Gijsbert Willemoed, welke als adviseur aangetrokken was en zijn nieuwe vriend en na de gebruikelijke opening wilde de voorzitter het woord geven aan de spreker van deze avond, maar toen vroeg Hotse Hartstra het woord, wat anders wel een rustig persoon is en komzelden opsternaat, maar deze zeide dat hij het eerst even over de politiek hebben wilde en vroeg het bestuur wat deze zeiden van de kabinetscrisis. Doeke Vaartjes antwoordde dat elk dat zelf maar weten moest, waar Hotze het niet mee eens was, maar wilde dat het bestuur hem uitsprak en Doeke Vaartjes zeide, dat wij in Bokwerd niet aan polarisatie doen, waarna Bote Bijster opmerkte, dat hem alles goed was als het maar tegen Van der Agt was, want die man had het fel veel te strak om de neus en dat deugde volgens Bote niet. Dit was vanzelf grappig bedoeld, maar Berend Ondersteek, welke van de KVP is, zeide dat hij zich hierdoor gekwetst voelde en Jouke Zaligheid, welke zoals wij allen weten van de AR is, was het hier mee eens.

Hierna stond Hotse Hartstra wederom op en zeide, dat Boersma hem ook raar afvallen was, dat die het met Van der Agt hield en noemde dit een echte fijne streek en als het zo moest dan wilde hij niet langer naast Jouke zitten. Dit was er natuurlijk helemaal door, want dat Boersma en Jouke fijn zijn willen, moeten zij zelf weten en daar zitten ook wel goeden bij en ook bij de roomsen. Hierna stond onze plaatselijke caféhouder Harke Heidstra op, welke zeide, dat het gladde kopje van Den Uyl hem ook niet zinnigde en daar zat vanzelf wel wat in, waarna Hotze Hartstra tegen Harke zeide, dat deze beter in de Wouden had blijven kunnen, waar Harke weg komt zoals wij allen weten, want dan was Bokwerd bewaard gebleven voor een castelein, welke maar raak tapt, soms tot twee uur in de nacht toe. Hierop stoot Harke, welke een zeer gijsten persoon is, overeind en riep, dat hij Hotze een klap geven zou, dat deze ervan suizeballen zou, maar Bote Bijster sprong er tussen en liep alles nog met een sisser af. Maar de avond was vanzelf wel goed bedorven. Onze plaatselijke agoog Drs. Willemoed merkte nog op, dat wij zo niet moeten, maar dat elk vanuit zijn eigen discipline tot een politieke keus komen moest, waar wij het persoonlijk mee eens waren, maar de gemoederen waren al zo verhit, dat Doeke Vaartjes als het spoor de vergadering sloot en elk wel thuis toe wenste. Dus, dit was niet een geslaagde vergadering.

Uit: Bokwerd for ever. Een bloemlezing artikelen uit het Weekblad Bokwerder Belang, samengesteld door den Redacteur Wabbe Wisses Rzn (Leeuwarder Courant serie no. 19, 1979)